

РОССИЯ - ВЕНГРИЯ - КАЗАХСТАН: НА ПЕРЕКРЁСТКЕ КУЛЬТУР

Ресей, Венгрия, Қазақстан: мәдениеттер тоғысында

Наша выставка представляет уникальный исторический маршрут. Это увлекательное путешествие во времени и пространстве показывает страны в их культурном диалоге: история, литература, музыка, архитектура, кино и театр. В центре повествования находится человек, его становление и развитие, его созидательная жизнь. Писатель Максим Горький предложил «формулу человеческой истории»: «Жизнь — это прекрасный процесс созидания идей, накопления красоты и мудрости, неустанного творчества новых форм, процесс таинственный, глубоко интересный и радостный, да!».

Біздің көрме бірегей тарихи бағдарды ұсынады. Уақыт пен кеңістіктегі бұл қызықты саяхат елдерді тарих, әдебиет, музыка, сәулет, кино және театр саласын қамтитын мәдени диалогта көрсетеді. Баяндаманың негізі — адам, оның қалыптасуы мен дамуы, жасампаз өмірі. Жазушы Максим Горький ұсынған «адамзат тарихының формуласында»: «Өмір — ол идеялар жасампаздығы, сұлулық пен даналықтың толысуы, жаңа формалардың тынымсыз шығармашылығын қамтитын тамаша үдеріс, иә, жұмбақ, өте қызықты әрі қуанышқа толы үдеріс!».

«Тынық Дон» романының бір қаһарманы "Не үшін күресіп жатқанын жақсы білетін және өз ісіне сенетін адам ғана жеңіске жетеді" деген болатын. Ағартушылық пен жасампаздықтың біріктіруші идеясы — адамзаттың бақытты өмірінің кепілі.

Выставку «Россия – Венгрия – Казахстан: на перекрестке культур» представляет Институт перевода. Его деятельность направлена на поддержку зарубежных издателей и переводчиков, заинтересованных в публикации книг российских авторов. Благодаря деятельной работе Института перевода на венгерском языке были изданы романы современных российских писателей: Эдварда Радзинского, Евгения Водолазкина, Марины Степновой, Александра Терехова, Олега Павлова, Дины Рубиной. Кроме того, вышли философские эссе Николая Бердяева, Льва Шестова и Павла Флоренского, произведения Фёдора Достоевского и Михаила Булгакова. При поддержке Института перевода в 2023 году романы знаменитых современных писателей и классиков русской литературы выйдут на казахском языке.

«Ресей – Венгрия – Қазақстан: мәдениеттер тоғысында» атты көрмесін Аударма институты ұсынады. Оның қызметі ресейлік авторлардың кітаптарын шығаруға қызығушылық танытқан шетелдік баспагерлер мен аудармашыларды қолдауға бағытталған. Аударма институтының белсенді жұмысының нәтижесінде заманауи орыс жазушылары Эдвард Радзинский, Евгений Водолазкин, Марина Степнова, Александр Терехов, Олег Павлов, Дина Рубинаның романдары венгр тілінде жарық көрді. Сонымен қатар Николай Бердяев, Лев Шестов және Павел Флоренскийдің философиялық эсселері, Федор Достоевский мен Михаил Булгаковтың шығармалары жарық көрді. Аударма институтының қолдауымен 2023 жылы орыс әдебиетінің атақты классиктері мен заманауи жазушыларының романдары қазақ тілінде жарық көреді.

Почитательница таланта Константина Паустовского актриса Марлен Дитрих на сцене Центрального дома литераторов в Москве (1964 г.)
Константин Паустовскийдің талантын кадрлеуші актриса Марлен Дитрих Мәскеудегі Әдебиетшілердің орталық үйінің сахнасында (1964 ж.)

Русский писатель Константин Паустовский (1892–1968 гг.)
Орыс жазушысы Константин Паустовский (1892–1968 жж.)

Казахский поэт Абай Кунанбаев (1845–1904 гг.)
Қазақ ақыны Абай Құнанбаев (1845–1904 жж.)

Черновик рукописи поэта Абая Кунанбаева
Ақын Абай Құнанбаев қолжазбасының нобайы

Сердце, воображение и разум — вот та среда, где зарождается культура.

Жүрек, қиял және ақыл — мәдениетті тудыратын бірден-бір орта.

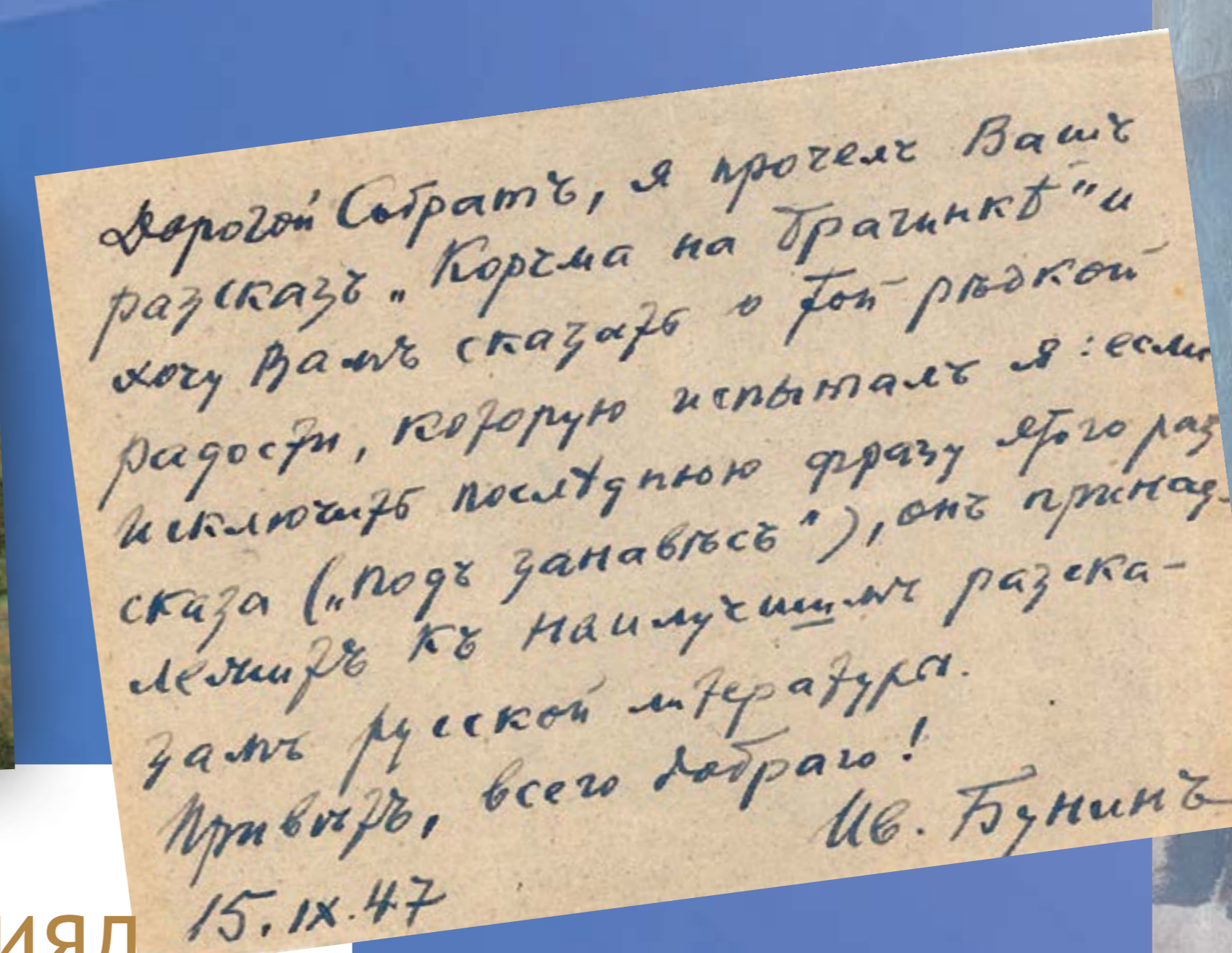
Я в поисках объехал шар земной / И Бог стоял всё время за спиной...

Шарлауменен әлемді Жүрген екем іздеуде мен Құдайды Түсінгенім, болған екем Әрқашан да панасында Құдайдың...

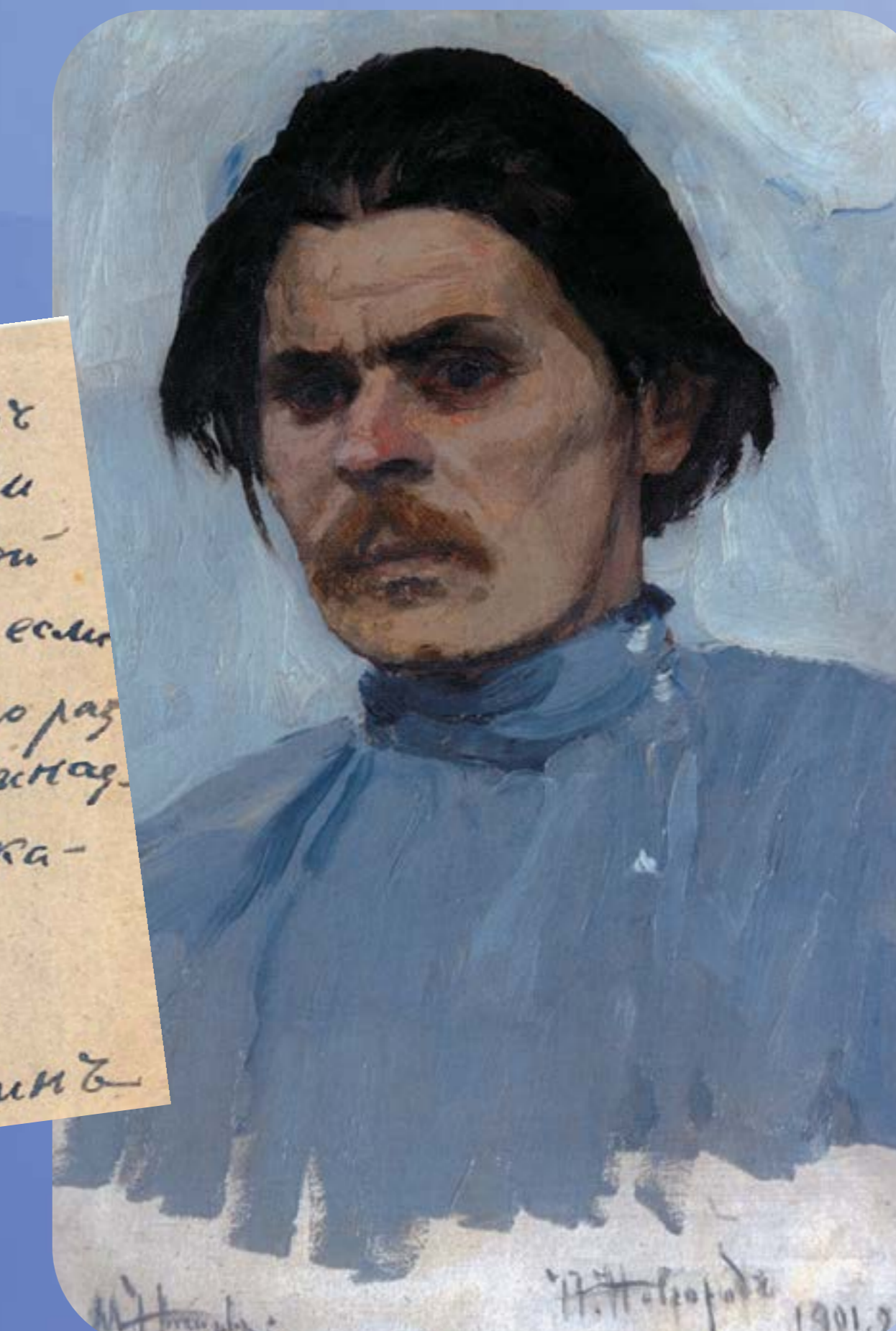

Воля, ты сильна, но пускай и тобой руководит сердце.

Қайрат, сенің күшің мол, бірақ бәрін де жүрекке билет.

Открытка Ивана Бунина Константину Паустовскому, отправленная писателем 15 сентября 1947 г.
Жазушы Иван Буниннің Константин Паустовскийге 1947 жылы 15 қыркүйекте жіберген ашықхаты

Писатель Максим Горький (1868–1936 гг.)
Жазушы Максим Горький (1868–1936 жж.)

Венгерский поэт Йозеф Аттила (1905–1937 гг.)
Венгр ақыны Йозеф Аттила (1905–1937 жж.)

Памятник венгерскому поэту Йозефу Аттиле (1905–1937 гг.)
Установлен в Будапеште (Венгрия) в 1980 г.
Скульптор Ласло Мартон
Венгр ақыны Йозеф Аттилаға (1905–1937 жж.) қойылған ескерткіш.
1980 жылы Будапеште (Венгрия) орнатылған.
Мүсінші Ласло Мартон

Премия Института Перевода «Читай Россию / Read Russia»
«Ресейді оқы» («Читай Россию/Read Russia») атты Аударма институтының сыйлығы

Куратор выставки — историк, культуролог Анна Эспарса
Переводчики на казахский — Айсара Абдигалпарова,
Ардак Нурмухамедов, Адия Каиржанова
Редактор — Наталья Орлова
Вёрстка — Роман и Евгения Веденисовы

Көрме тәлімгері — тарихшы, мәдениеттанушы Анна Эспарса
Қазақ тіліне аударғандар — Айсара Әбдігалпарова, Ардак
Нурмухамедов, Адия Каиржанова
Редактор — Наталья Орлова
Беттеушілер — Роман және Евгения Веденисовтар

свыше
1500
ГРАНТОВЫХ ЗАЯВОК
ПОДДЕРЖАЛ
ИНСТИТУТ ПЕРЕВОДА
на **48**
языках
ВЫПУЩЕНЫ НОВЫЕ
ПЕРЕВОДЫ
РУССКИХ АВТОРОВ
в **53**
СТРАНАХ МИРА

Аударма институты жұмысын бастағалы 1500-ден астам гранттық өтінімді қолдады. Орыс авторларының жаңа аудармалары әлемнің 53 елінде 48 тілде пайда болды.

ИСТОРИЯ, КОТОРАЯ НАС ОБЪЕДИНЯЕТ

Бізді біріктіретін тарих

Знаменитый историк Василий Ключевский писал: «Предмет истории – то в прошедшем, что не проходит, как наследство, урок, неконченный процесс, как вечный закон. Изучая дедов, узнаем внуков, то есть, изучая предков, узнаем самих себя. Без знания истории мы должны признать себя случайностями, не знающими, как и зачем мы пришли в мир, как и для чего в нем живем, как и к чему должны стремиться...».

Белгілі тарихшы Василий Ключевский «Тарих пәні – бұл мұра, сабақ, жалғасы бар үдеріс, мәңгілік заң сияқты ұмытылмайтын өткендегі дүние. Аталарымызды зерттей отырып, біз өскелең ұрпақты танимыз, яғни бабаларымызды зерттеу арқылы, өзімізді тани аламыз. Тарихты білмесек, біз өзімізді әлемге қалай және не үшін келгенін, онда қалай және не үшін өмір сүретінін, қалай және неге ұмтылу керектігін білмейтін кездейсоқ құбылыс деп тануымыз керек...», – деген болатын.

Русский историк
Василий Ключевский
(1841–1911 гг.)

Орыс тарихшысы
Василий Ключевский
(1841-1911 жж.)

Жизнь не в том, чтобы жить, а в том, чтобы чувствовать, что живёшь!

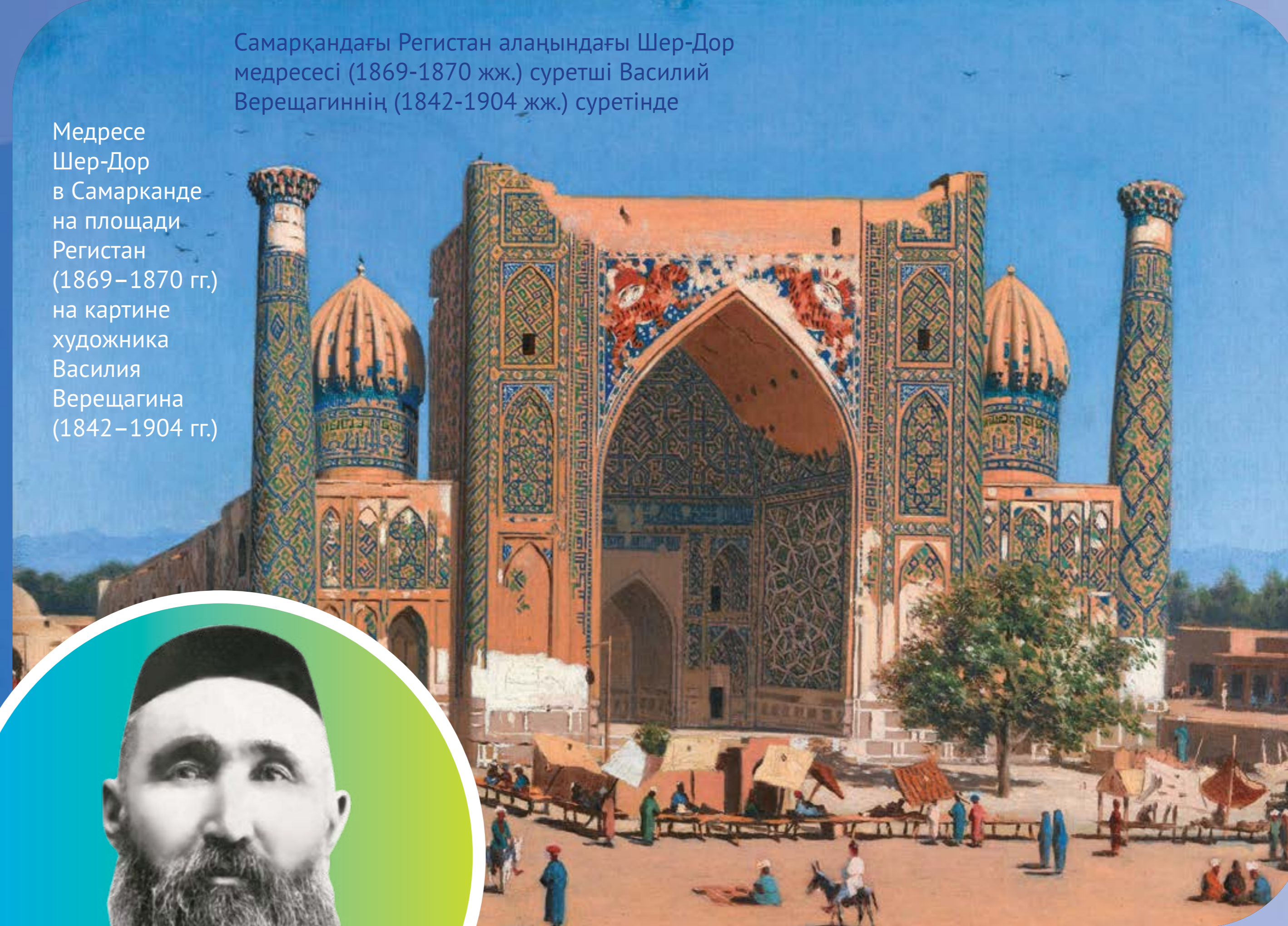
Өмір – оны сүруде емес, өмір сүріп жатқаныңды сезінуде!

Смысл жизни человека в познании мира, и только ему это дано.

Адамның мәні – оның дүниені танып білуінде, ол тек адамға тән нәрсе.

Истинное удовлетворение может дать человеку одно только сознание, что он своими трудами хоть немного содействовал прогрессу человечества.

Өз еңбектерімен адамзаттың дамуына аз да болса үлес қосқанын түсінудің өзі адамның шынайы қанағаттануына әкеледі.

Медресе Шер-Дор в Самарканде на площади Регистан (1869–1870 гг.) на картине художника Василия Верещагина (1842–1904 жж.) суретінде

Казахский поэт
Шакарим Кудайбердиев
(1858–1931 гг.)

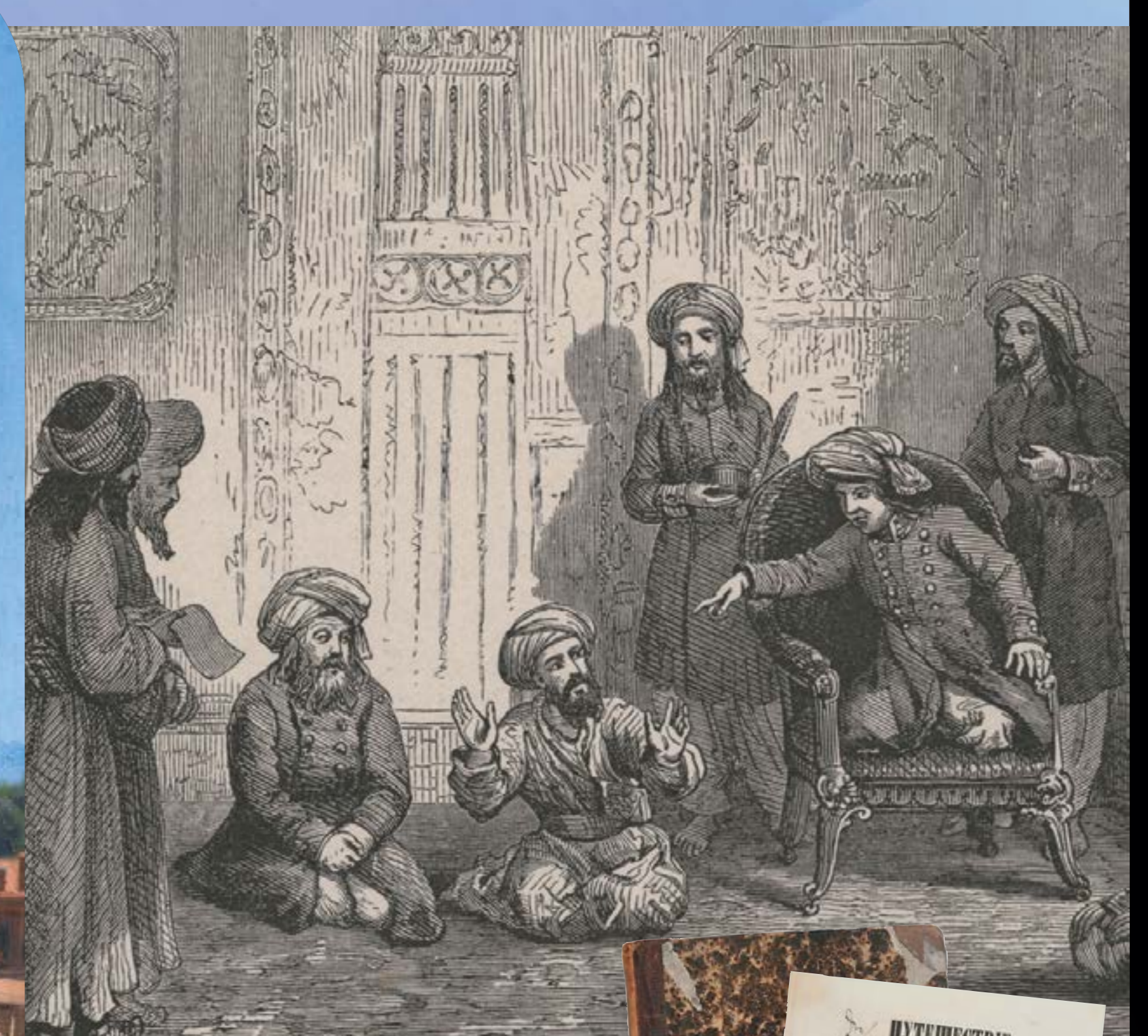
Қазақ ақыны Шәкәрім Құдайбердіұлы
(1858-1931 жж.)

Князь Константин Романов (1858–1915 гг.)

Кіназ Константин Романов (1858-1915 жж.)

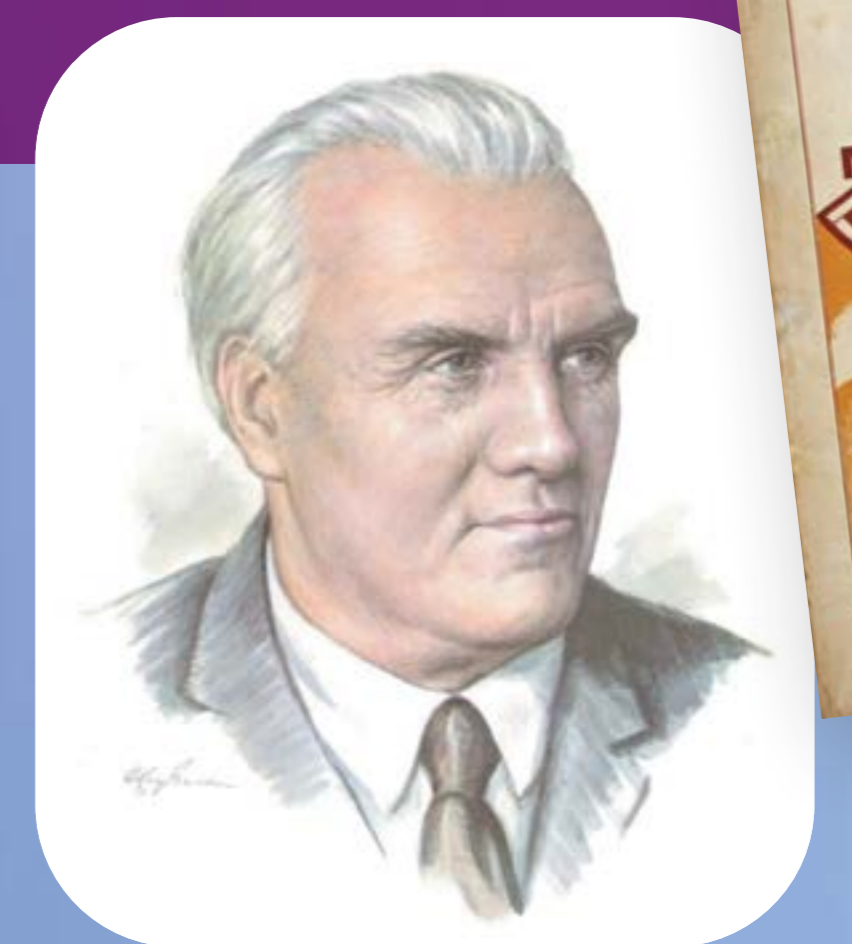
На русском языке книга «Путешествие по Средней Азии» Армина Вамбери появилась в 1865 году и тут же стала одной из самых обсуждаемых этнографических работ. О ней в своих мемуарах восторженно писал великий князь Константин Романов – президент Императорской Санкт-Петербургской Академии Наук, поэт, переводчик и драматург: «В 7 лет прочитал Армина Вамбери и возмечтал об азиатской красоте и приключениях, которыми, непременно, одарит меня жизнь». В 1925 году знаменитый советский литератор Николай Тихонов написал повесть для юношества «Вамбери» – романтическое описание жизни и странствий венгерского учёного, открывшего для мира красоту Центральной Азии.

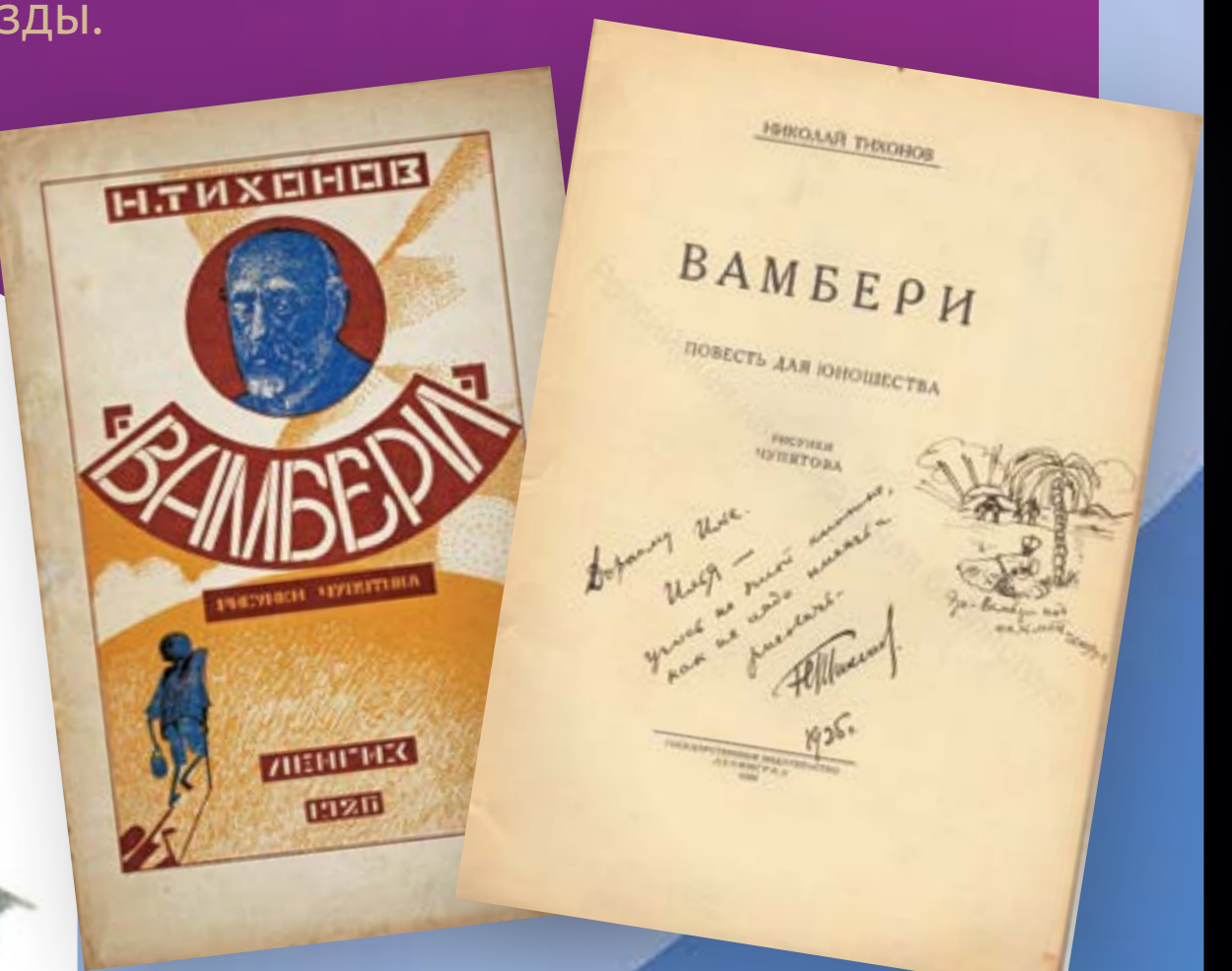
Армин Вамбери «Путешествие по Средней Азии» (1865 г.)

Армин Вамбери «Орта Азияға саяхат» (1865 ж.)

1865 жылы Армин Вамберидің «Орта Азияға саяхат» («Путешествие по Средней Азии») атты орыс тілінде еңбегі жарық көріп, ерекше талқыланған этнографиялық жұмыстардың біріне айналды. Ол турасында ұлы князь, Санкт-Петербург Императорлық ғылым академиясының президенті, ақын, аудармашы және драматург Константин Романов «7 жасында Армин Вамбериді оқып, менің өмірімде міндетті түрде болатын азиялық сұлулық пен шытырман оқиғалар туралы армандадым», – деп жазды. 1925 жылы танымал кеңестік әдебиет өкілі Николай Тихонов Орталық Азияның сұлулығын бүкіл әлемге танымал еткен венгрлік ғалымның өмірі мен саяхатын романтикалық түрде сипаттайтын «Вамбери» атты хикаятын жазды.

Советский писатель Николай Тихонов (1896–1979 гг.)

Повесть для юношества Николая Тихонова «Вамбери» (1925 г.) Николай Тихоновтың жастарға арналған «Вамбери» аңгімесі (1925 ж.)

Венгров с давних времен занимали поиски их восточных корней. И в этом отношении личность Армина Вамбери (1832–1913 гг.) – венгерского востоковеда, путешественника, полиглота – представляется сегодня легендарной для всех, кто интересуется взаимопониманием разных культур и языков. Увлечённый культурой и литературой Османской империи, в 20 лет Вамбери совместно с писателем и политиком Йозефом фон Этвешем совершил путешествие в Стамбул. В 1858 году он опубликовал турецко-немецкий словарь, а позже написал ещё несколько работ по тюркологии. В 1861 году, переодевшись в дервиша (нищенствующего проповедника), под именем Решид-эфенди совершил путешествие в страны Средней Азии. Вамбери был сторонником гипотезы о тюркском происхождении венгерского языка, во время путешествий на Восток он собрал значительный материал, подтверждающий справедливость своих научных воззрений.

Венгрлер ежелден бері өздерінің шығу тегі, шығыс елдерінен басталған түп тарихын іздеуге үлкен құлшыныс білдіріп отырған. Осы тұрғыдан келгенде венгрлік шығыстанушы, саяхатшы, бірнеше тілді меңгерген Армин Вамберидің (1832-1913) тұлғасы бүгінде әртүрлі мәдениеттер мен тілдердің өзара сіңісуіне қызығушылық танытқандар үшін аңызға айналған. Осман империясының мәдениеті мен әдебиетіне қызыққан Вамбери 20 жасында жазушы және саясаткер Йозеф фон Этвешпен бірге Стамбулға саяхат жасады. 1858 жылы ол түрік-неміс сөздігін шығарып, кейінірек түркітану саласы бойынша тағы бірнеше жұмыстар жазды. 1861 жылы ол Рашид Эфенди атын жамылып, дәруіш (қайыршының күйіндегі дін уағыздаушы) болып киініп, Орталық Азия елдеріне саяхат жасады. Вамбери венгр тілінің шығу тегін түркілермен байланыстыратын гипотезаның жақтаушысы болды, Шығыс елдеріне жасаған сапарлары барысында ол өзінің ғылыми көзқарасының дұрыстығын дәлелдейтін маңызды мәліметтер жинай алды.

Венгерский писатель Йозеф Этвеш (1813–1871 гг.)

Венгр жазушысы Йозеф Этвеш (1813–1871 жж.)

На средства академии Армин Вамбери отправился в свое путешествие Академия есебінен Армин Вамбери өзінің саяхатына аттанды

Венгерская академия наук в Будапеште (Пешт, Королевство Венгрия)
Будапешттегі Венгер ғылым академиясы (Пешт, Венгрия корольдігі)

Стамбул, Турция (Константинополь, Османская империя)
Стамбул, Түркия (Константинополь, Осман империясы)

Отсюда Армин Вамбери направился в дальнейшие странствия
Дал осы жерден Армин Вамбери саяхаттарының бастамасын алды

Его путь лежал в Тегеран. Оттуда вместе скраваном Армин Вамбери двинулся в путь через Туркменскую степь по восточному берегу Каспийского моря в Среднюю Азию
Оның жолы алдымен Тегеранға түсті. Ол жақтан Армин Вамбери керуенмен бірге Каспий теңізінің шығыс жағалауындағы түрікпен даласы арқылы Орталық Азияға бет алды.

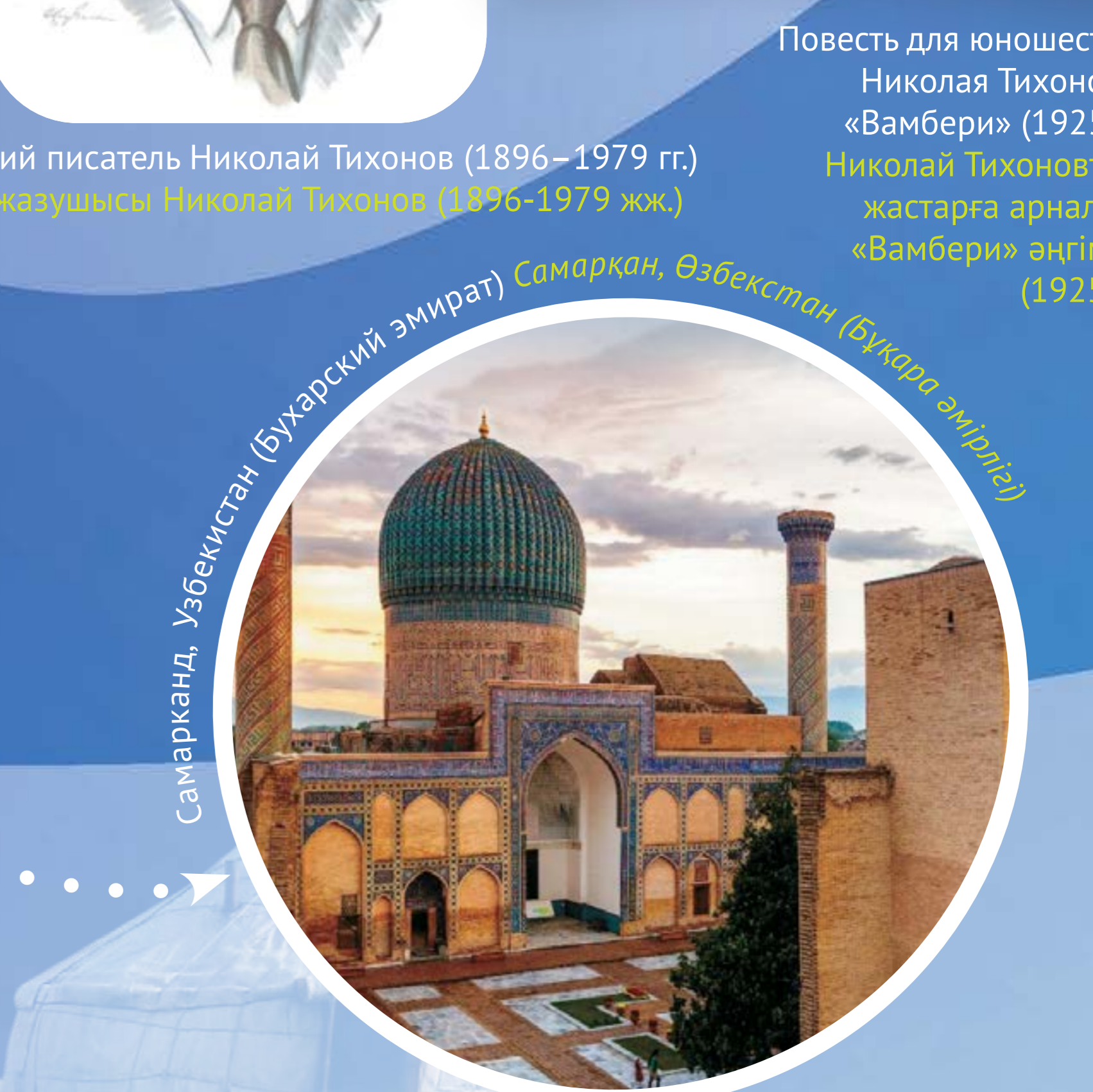
Тегеран, Иран (Персия) Тегеран, Иран (Персия елі)

Хива, Узбекистан (Хивинское ханство)

Бухара, Узбекистан (Бухарский эмират) Бухара, Өзбекстан (Бухаран эмираты)

Самарканд, Узбекистан (Бухарский эмират) Самарканд, Өзбекстан (Бухара эмираты)

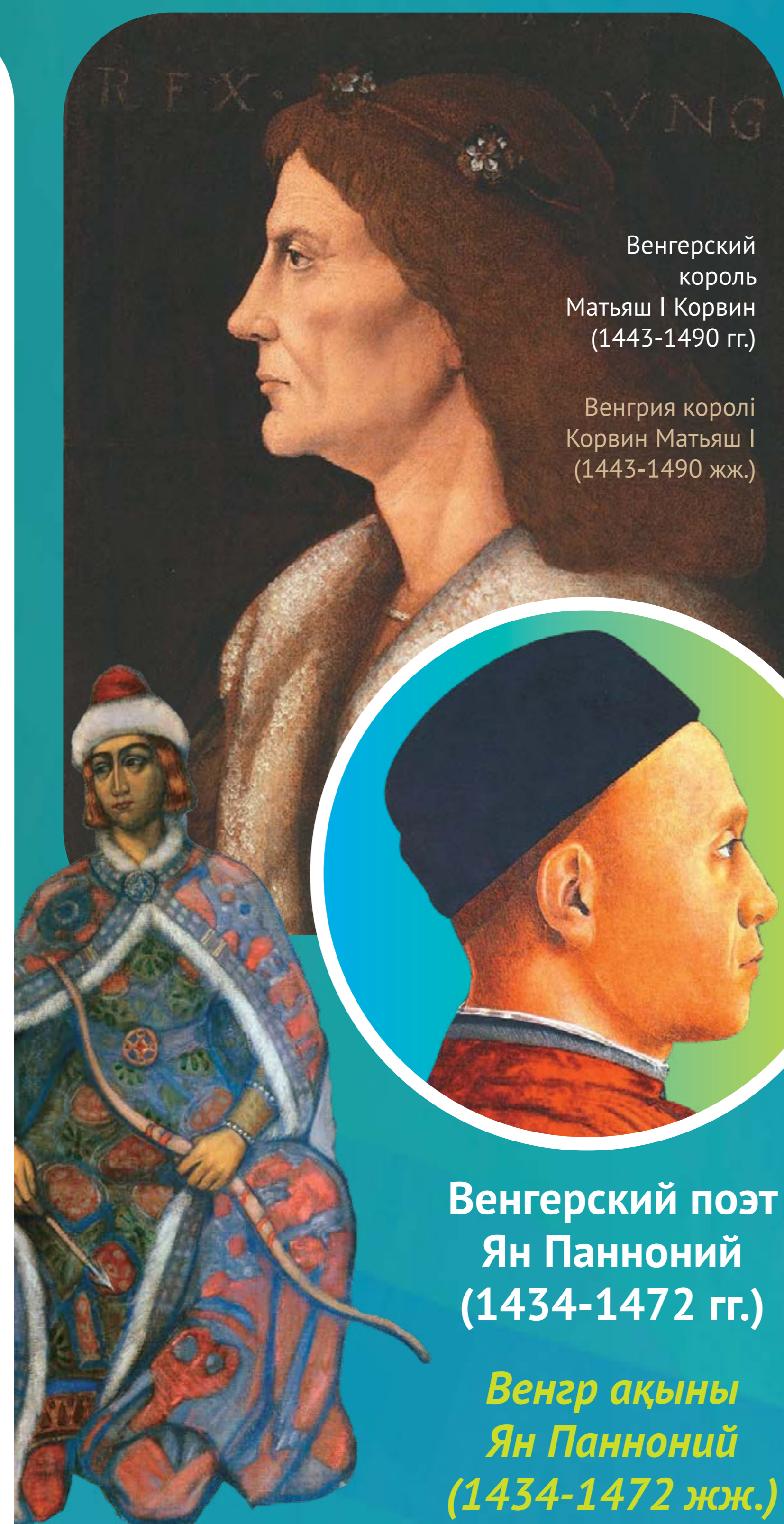

В начале было слово...

Бастапқыда сөз болды...

Для древнерусской литературы характерна тесная связь с византийской литературной традицией и религиозная направленность. Лишь в XVII веке усиливается национальное начало, происходит расширение жанров и литературных форм. Из немногих сохранившихся древнейших русских рукописей XI–XIII веков подавляющее большинство — это Евангелия, Псалтыри, богослужебные книги. Другой знаменитый жанр (назовём его в духе XXI столетия) «книги мотивационные»: княжеские и пастырские наставления, многочисленные торжественные проповеди и «пробуждающие дух» притчи. Особое место занимают народные эпические песни — былины. Впервые идея национального героя находит своё воплощение в образе русского богатыря, спасающего родную землю от захватчиков.

Ежелгі орыс әдебиеті Византия әдеби дәстүрімен және діни бағытымен тығыз байланысты. Тек XVII ғасырда ұлттық бастамалар күшейіп, жанрлар мен әдеби формалардың кеңеюі орын алды. Евангелие, Забур жырлары, литургиялық кітаптар — XI–XIII ғасырлардағы көне орыс қолжазбаларының басым көпшілігінен сақталып қалған аз ғана бөлшегі болып табылады. Тағы бір әйгілі жанр (оны XXI ғасыр рухында атайық) «уәждемелі кітаптар»: кінәз бен шіркеушінің нұсқаулары, көптеген салтанатты насихат сөздер мен «рухты оятатын» астарлы әңгімелер. Халықтық эпикалық әндер — қиссалар да ерекше орын алады. Алғаш рет халық қаһарманының идеясы өзінің туған жерін басқыншылардан құтқаратын орыс батырының бейнесінде жүзеге асады.

Венгерский король Матьяш I Корвин (1443-1490 гг.)

Венгрия королі Корвин Матьяш I (1443-1490 жж.)

Венгерский поэт Ян Панноний (1434-1472 гг.)

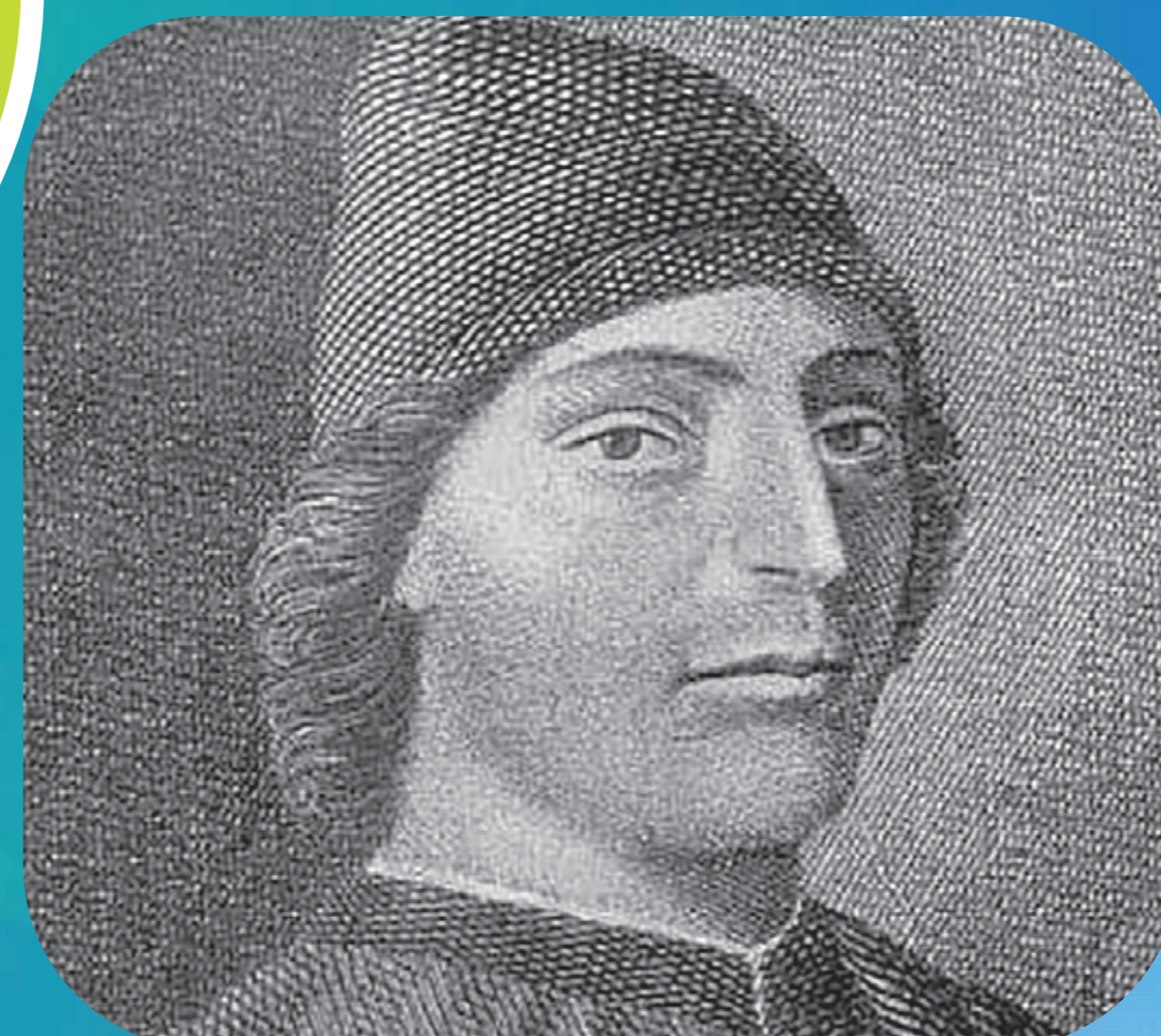
Венгр ақыны Ян Панноний (1434-1472 жж.)

Налить чару мне да зелена вина!

Балғын шараптан шыныаяғыма құй, қане!

Я возлежу на пиру, кубок амброзии пью.

Тойда амбриозиямды ішіп, шалқайып бір жатпақпын

Итальянский поэт, переводчик, гуманист Гуарино да Верона (1374-1460 гг.)

Итальяндық ақын, аудармашы, гуманист Гуарино да Верона (1374-1460 жж.)

Историческое здание Падуанского университета — Палаццо Бо. Основан в Падуе (Италия) в 1222 г.

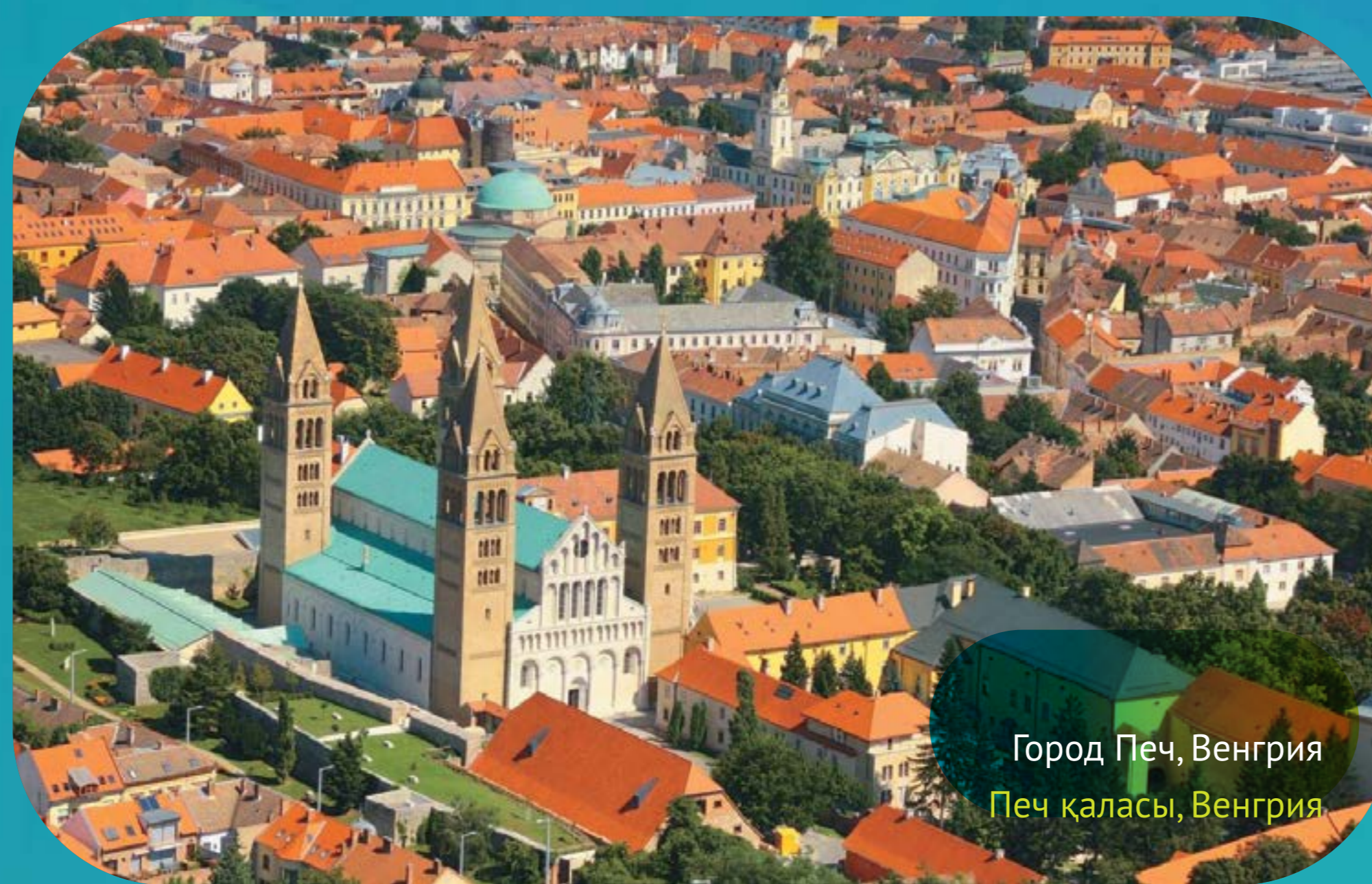
Падуа университетінің тарихи ғимараты — Палаццо Бо. 1222 жылы Падуада (Италия) негізі қаланған.

Печский университет. Первый университет в Венгрии — основан королем Людовиком Великим в 1367 г. С 1982 по 2000 гг. носил название «Университет Януса Паннония».

Памятник Яну Паннонию в городе Печ (1972 г.). Скульптор Миклош Боршош

Печ қаласындағы Ян Паннонийдің ескерткіші. Мүсінші Миклош Боршош

Город Печ, Венгрия

Античная карта римских провинций Паннонии и Иллирика (Далмация) картограф Авраама Ортелиуса (образец 1601 г.). На месте Паннонии затем появился венгерский город Печ. Епископом которого в XV в. был Ян Панноний.

Картограф Авраам Ортелиустың сызған Паннония мен Иллирик (Далмация) атты Рим провинцияларының антикварлық картасы (1601 ж. үлгісі). Кейіннен Паннонияның орнында венгр қаласы Печ пайда болды. XV ғасырда Ян Панноний осы қаланың епископы болды.

Первые венгерские авторы писали на латинском языке, а их литературная традиция была тесно связана с религиозной догматикой римской католической церкви. Имя Яна Паннония является символом венгерского Возрождения и перехода от религиозной литературы к светской. Ян Панноний (1434–1472 гг.) известен в европейской литературе как один из лучших неолатинских поэтов. Он учился в Ферраре в знаменитой гуманистической школе Гуарино да Верона, а затем окончив Падуанский универ-

ситет. После стажировки в Риме в 1458 году вернулся в Королевство Венгрия и прославился при дворе короля Матьяша I Корвина. Ян Панноний написал более 100 эпиграмм и панегириков, проповедовал антиклерикальные, эпикурейские идеи и был борцом за «здоровый гедонизм». В венгерском городе Печ имя Яна Паннония присвоено Университету, там же установлен памятник главному поэту венгерского Возрождения. На гробовой доске выгравированы его стихи:

Янус поκειται здесь; к дунайским брегам он впервые Лавром увенчанных муз с высшей Парнаса привёл...

Алғашқы венгр авторлары латын тілінде жазды және олардың әдеби дәстүрі Рим-католик шіркеуінің діни догматикасымен тығыз байланысты болды. Ян Панноний есімі венгр қайта өркендеуінің және діни әдебиеттен дүниеге әдебиетке көшудің символы болып табылады. Ян Панноний (1434-1472 жж.) еуропалық әдебиетте ең үздік неолатын ақындарының бірі ретінде танымал. Ол Феррарадағы әйгілі Гуарино да Верона гуманистік мектебінде оқыды, содан кейін Падуа университетін бітірді. 1458 жылы Римде тағылым-дамадан

Янус осында жерленген; алғаш рет Дунай жағалауларына Шыңдардан лаврмен көмкерілген музалы Парнасты әкелді...

Древнерусский былинный богатырь Илья Муромец
Ежелгі орыс қиссасының батыры Илья Муромец

Новгородская псалтырь (XI в.)

Новгород Псалтырь кітабы (XI ғ.)

Архангельское Евангелие (XI в.) Архангел Інжілі (XI ғ.)

Евангелие апракос (начало XII в.) Апракос Інжілі (XII ғ. басы)

Евангелие апракос. Новгород, (середина XIV в.) Апракос Інжілі. Новгород, (XIV ғ. ортасы)

«Богатыри». Художник Виктор Васнецов (1898 г.)

«Баһадүрлер» («Богатыри»). Суретші Виктор Васнецов (1898 ж.)

«Богатырский скок». Художник Виктор Васнецов (1914 г.)

«Баһадүрдің шабысы» («Богатырский скок»). Суретші Виктор Васнецов (1914 ж.)

Богатырь Волга Святославович. Панно из серии «Богатырский фриз» Николая Рериха (1910 г.)

Баһадүр Волга Святославович. Николай Рерихтің «Баһадүр фризы» («Богатырский фриз») атты топтамасынан панно (1910 ж.)

«Витязь на распутье». Художник Виктор Васнецов (1882 г.)

«Жол айрығындағы рыцарь» («Витязь на распутье»). Суретші Виктор Васнецов (1882 ж.)

ВЕЛИКИЙ КОРКЫТ, ЗАВОРОЖИВШИЙ СМЕРТЬ

Ажалды арбаған ұлы Қорқыт

В Средние века территорию современного Казахстана населяли многочисленные тюркские племена. На основе их устного творчества сложилась единая фольклорная традиция. Наиболее значимыми для формирования и развития литературы, музыки и философских воззрений казахской интеллектуальной культуры стали два эпоса, «Коркыт-Ата» и «Огуз-Наме». Коркыт был выдающимся тюркским поэтом, философом и композитором X века, выходцем из степей, что располагало его вдоволь длинной реки Центральной Азии – Сыр-Дарья. «Коркыт ата кітабы» («Книга деда Коркыта») состоит из увлекательных сказаний-притч, где главным героем является человек невиданной энергии и духовной силы, Коркыт. Одна из главных тем эпоса – смерть. Согласно легенде, Коркыт заснул и услышал голос небес: «Если Вы не будете вспоминать про смерть, Вы будете жить вечно». Через некоторое время он не смог добраться до нужной дороги и сказал: «Даже если я умру, я приду!». Коркыт тут же глубоко пожалел о сказанном, ибо снова раздался голос небес: «Вы думаете о смерти и теперь умрете».

Орта ғасырларда қазіргі Қазақстанның аумағын көптеген түркі тайпалары мекендеген. Олардың ауызша шығармашылығының негізінде бірыңғай фольклорлық дәстүр қалыптасты. Қазақ зияткерлік мәдениетінің әдебиетін, музыкасын және философиялық көзқарастарын қалыптастыру мен дамыту жолындағы ең маңыздысы «Қоркыт Ата» және «Оғызнама» атты екі эпос болды. Қоркыт Орталық Азияның ең ұзын өзені – Сырдария бойында орналасқан даладан шыққан X ғасырдың көрнекті түркі ақыны, философы және композиторы. «Қоркыт Ата кітабы» қызықты аңыз-астарлы әңгімелерден тұрады, ондағы басты кейіпкер – бұрын-соңды болмаған қайрат пен рухани күштің адамы, Қоркыт. Эпостың негізгі тақырыптарының бірі – өлім. Аңыз бойынша, Қоркыт Ата ұйықтап кетіп, «егер өлімді есіңе алмасаң, мәңгі өмір сүресің» деген аян естиді. Біраз уақыт өткен соң бір баспақты қуып жүріп, жете алмағасын, «Өлсем де, жетемін!» – дейді. Соны айтуы мүң екен, Әзірейіл келіп, «Сен өлімді еске алдың, енді өлесің!» – дейді.

Коркыт (1947 г.).
Иллюстрация художника Баки Урманче (1897-1990 гг.)
Коркыт (1947 ж.). Суретші Баки Урманчегің иллюстрациясы (1897-1990 жж.)

Кобыз – старинный тюркский струнный смычковый инструмент.

Кобыз – көне түркілердің ысқымен бйналатын ішекті аспабы.

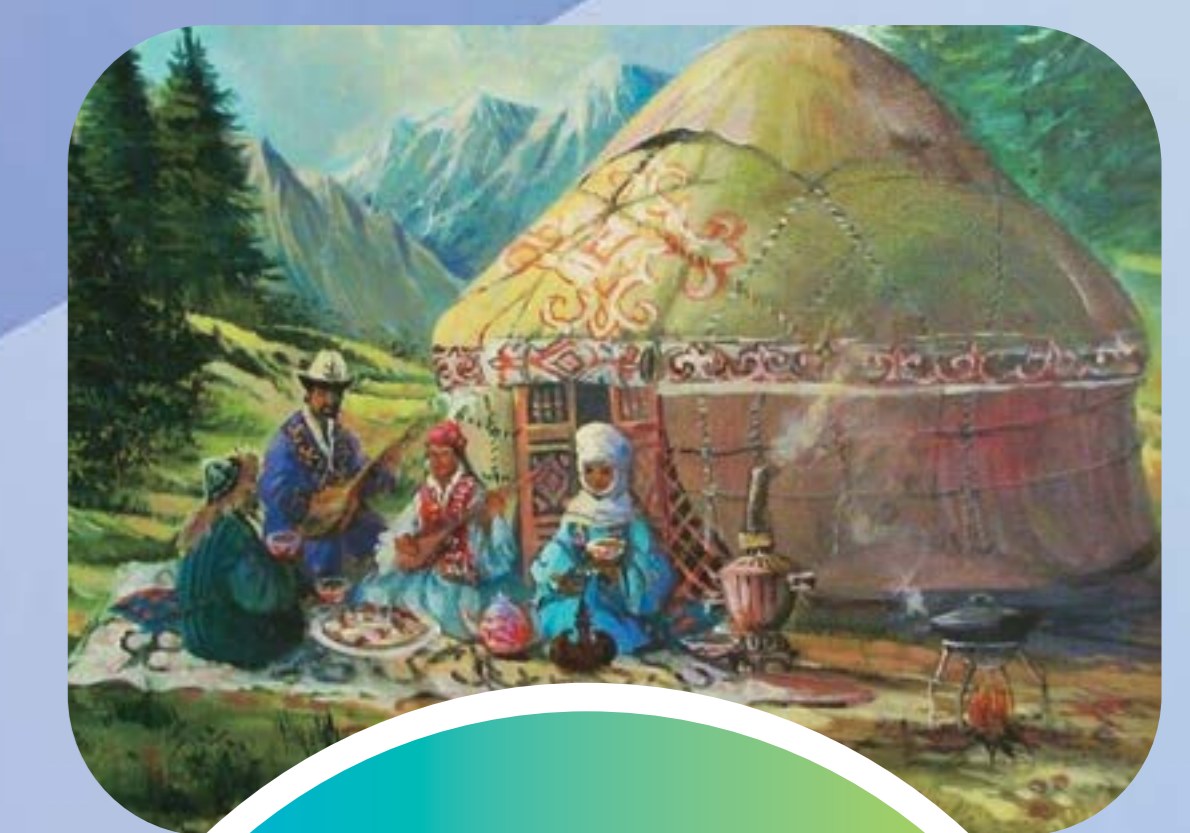
Коркыт – тюркский поэт-песенник и композитор X в.
Қорқыт – X ғ. түркі халықтарының жыршы-ақыны, композиторы

Надень на служанку платье – платье натянет, а госпожой не станет.

Күңге сарыпай шапан жаққанмен, бәйбіше болмас.

Из пепла холма не насыпать, из старого хлопка холста не соткать, из старого врага друга не сделать.

Күлді қаншама үйгенмен төбе болмас. Тозған мақта бөз болмас. Ежелгі жау ел болмас.

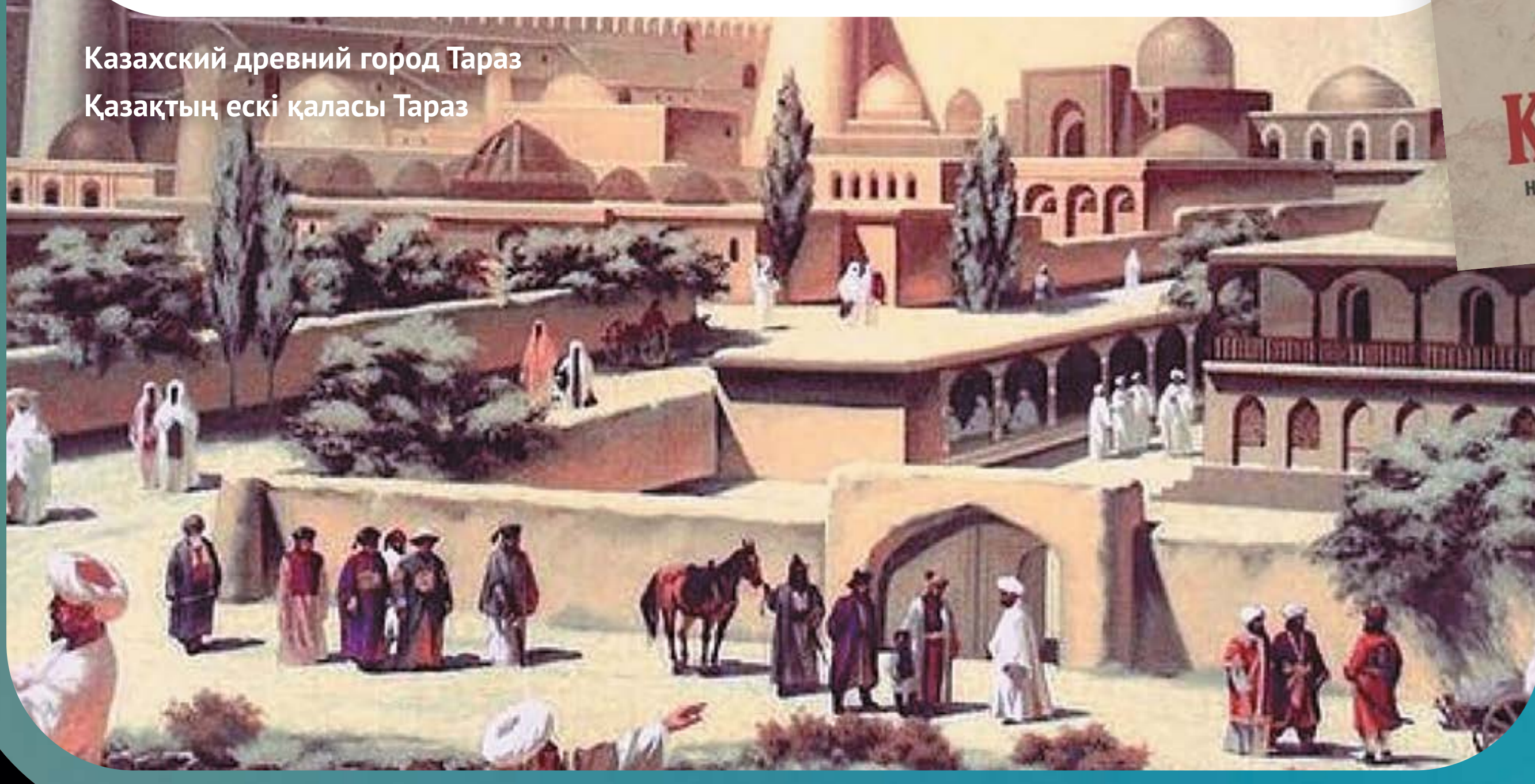

Казахский просветитель Чокан Валиханов (1835-1865 гг.) о наследии Коркыта и его влиянии на формирование мировоззрения тюркских народов

“ЛЕГЕНДА О КОРКЫТЕ – ОДИН ИЗ СТЕРЖНЕВЫХ КОМПОНЕНТОВ КАЗАХСКОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ.”

“КОРКЫТ ТУРАЛЫ Аңыз – қазақ менталдылығының басты компоненттерінің бірі.”

Қазақ ағартушысы Шоқан Уәлиханов (1835-1865 жж.) Қоркыттың мұрасы және оның түркі халықтарының дүниетанымын қалыптастырудағы әсері туралы

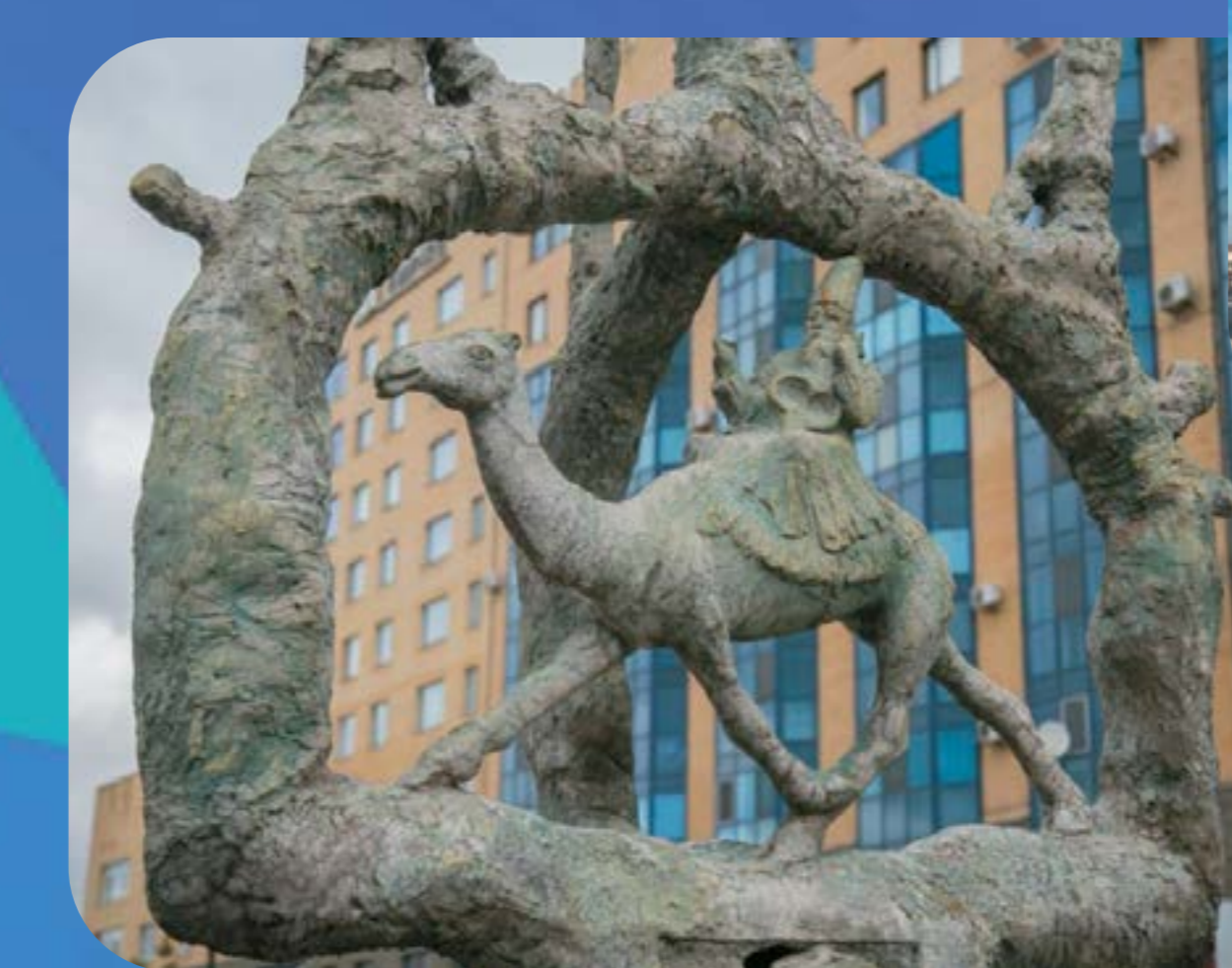
Казахский древний город Тараз
Қазақтың ескі қаласы Тараз

В проповедях Коркыта есть призыв к постоянному духовному труду и просвещению: «Только в духовном движении есть энергия жизни». Коркыт изобрёл музыкальный инструмент кобыз, чья «магическая сила внушала жизнь разочарованным и отчаявшимся». Обычный человек не только не должен был играть на кобызе, ему запрещалось даже касаться инструмента. Священная музыка кобыза использовалась в шаманских ритуалах. Так, в X веке в одной книге смогла обрести звучание литература, музыка и философия. Архитектурный памятник в форме кобыза в честь Коркыта был сооружён в 1980 году в Кармакчинском районе Кызылординской области Казахстана. При дуновении ветра кобыз начинает звучать, и все проезжающие могут слышать мелодию вечной жизни. На месте захоронения Коркыта на берегу реки Сыр-Дарья в X-XI веках был воздвигнут мавзолей «Коркыт-Түбе», что означает – Холм Коркыта. В 2008 году в столице Казахстана Астане разбит сквер и установлен памятник-композиция «Коркыт кобызы». На 13 сессии ЮНЕСКО в 2018 году было принято решение о включении наследия Коркыта в список нематериального культурного наследия человечества.

Коркыттың уағыздарында үздіксіз рухани еңбек пен ағартушылық насихатталады: «Тек рухани қозғалыста ғана тіршілік қуаты бар». Қоркыт «түңілген, шарасыз жандардың өмірін шабыттандыратын сиқырлы күшке ие» кобыз музыкалық аспабын ойлап тапты. Қарапайым адамға кобызда ойнау ғана емес, аспапқа қол тигізуге де тыйым салынды. Кобыздың киелі музыкасы бақсылық рәсімдерде қолданылған. Мінекей, осылай X ғасырда бір кітапта әдебиет, музыка және философия үндестік таба алды. Қоркыттың құрметіне кобыз түріндегі сәулет ескерткіші 1980 жылы

Мемориальный комплекс «Коркыт ата». Архитектурный памятник в форме кобыза был сооружён в 1980 г. в Кармакчинском районе Кызылординской области Казахстана. Авторы – архитектор Бек Ибраев и физик-акустик Совет Исатаев

Композиция «Коркыт-кобызы», установленная в 2008 г. в сквере Астаны. Скульптор Жаркен Исмагулов

«Коркыт ата» мемориалдық кешені. Кобыз түріндегі сәулет ескерткіші 1980 жылы Қазақстанның Қызылорда облысы Кармақшы ауданында салынған. Авторлары – сәулетші Бек Ибраев пен физик-акустик Совет Исатаев.

Река Сыр-Дарья Сырдария өзені

СЫРДАРИЯ өз.

2008 жылы Астана саябағында орнатылған «Коркыт-кобызы» композициясы. Мүсінші Жаркен Ысмагулов

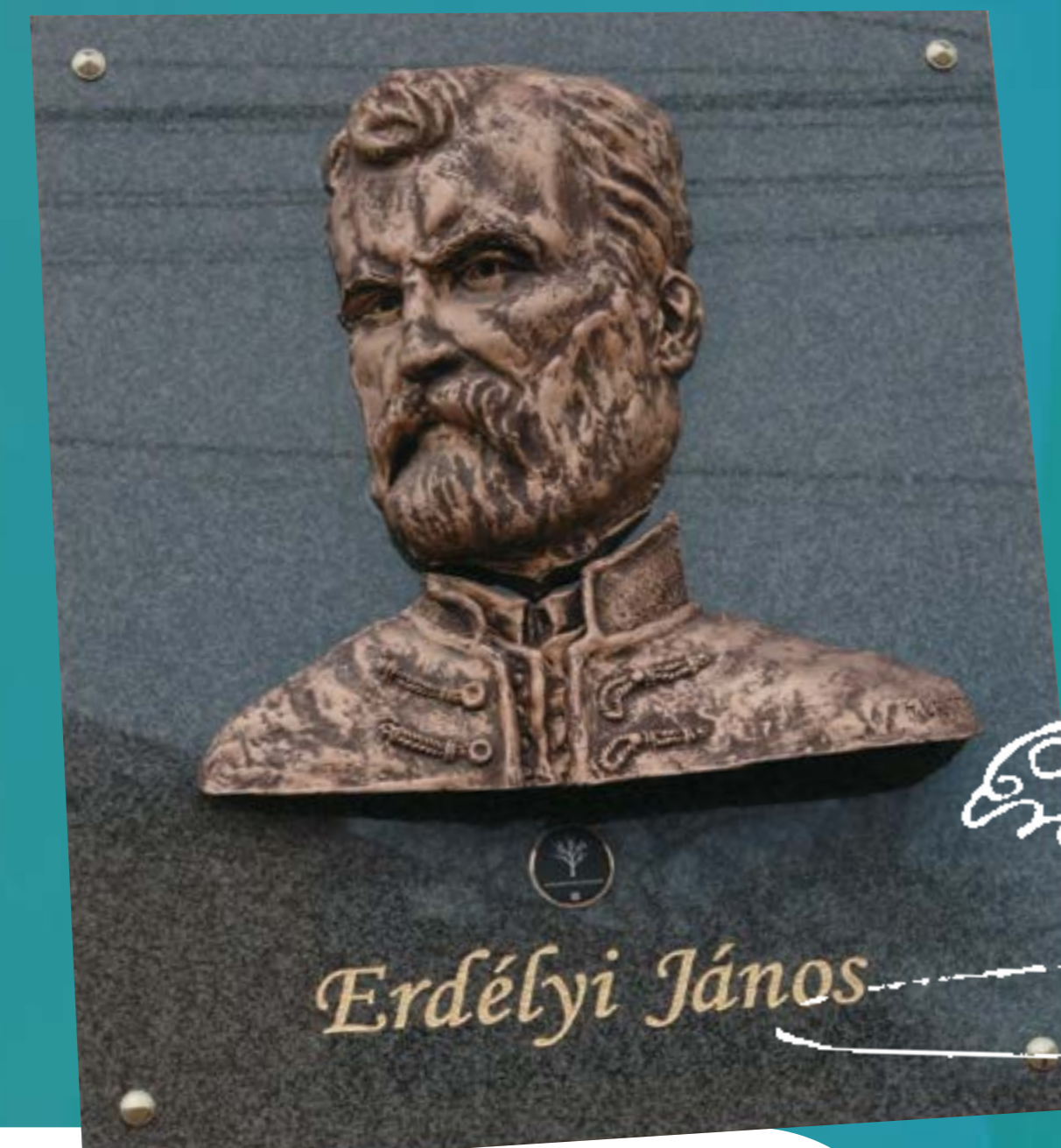
Сказка ложь, да в ней намёк...

Ертегі – жалған, ақиқаты тағы бар...

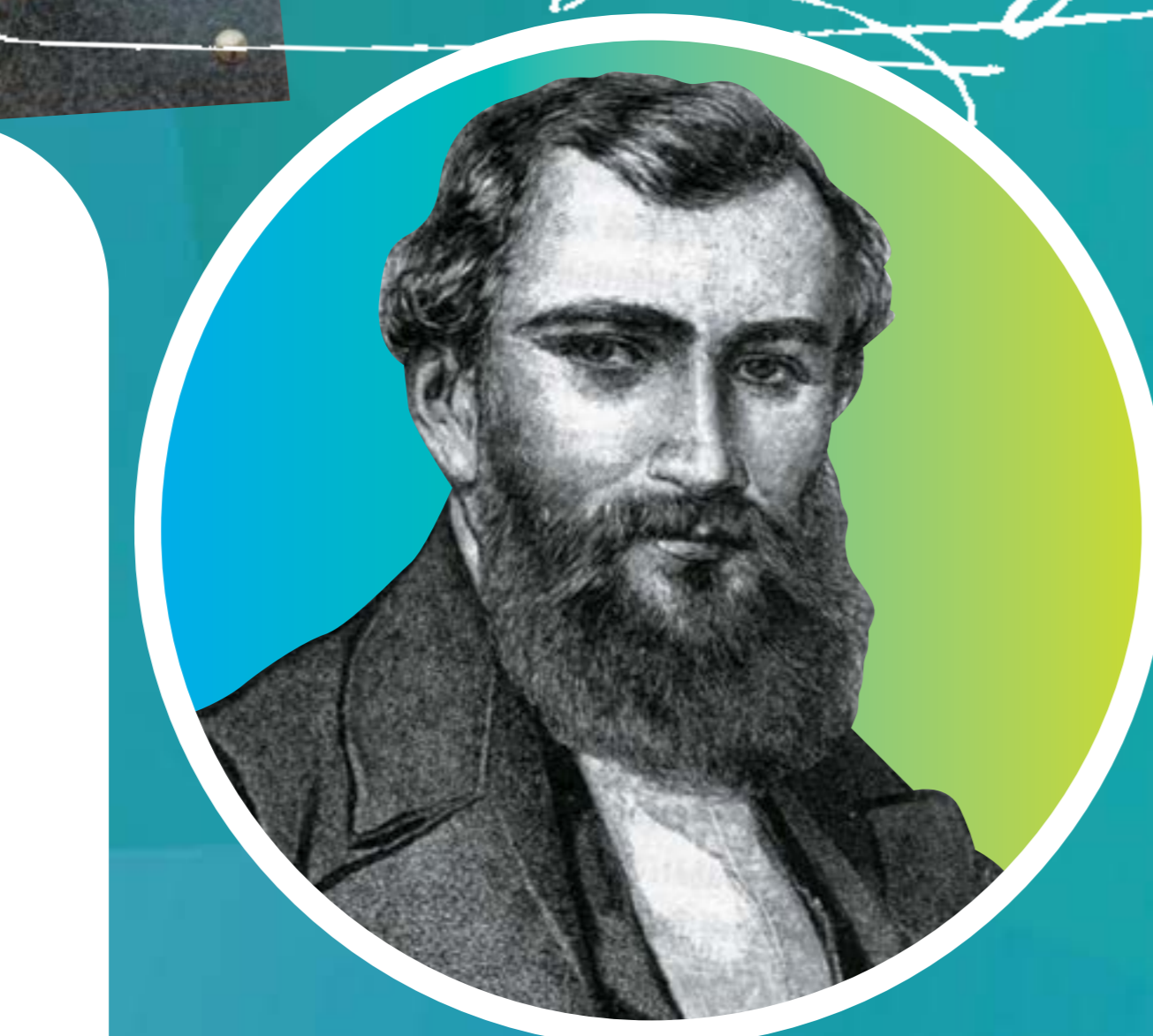

Советский педагог, детский писатель **Василий Сухомлинский** (1918-1970 гг.)

Мемориальная доска Яноша Эрдели на стене Венгерского общинного дома в Вельке-Капушаны (Словакия) – на родине литератора. Установлена в 2018 г.

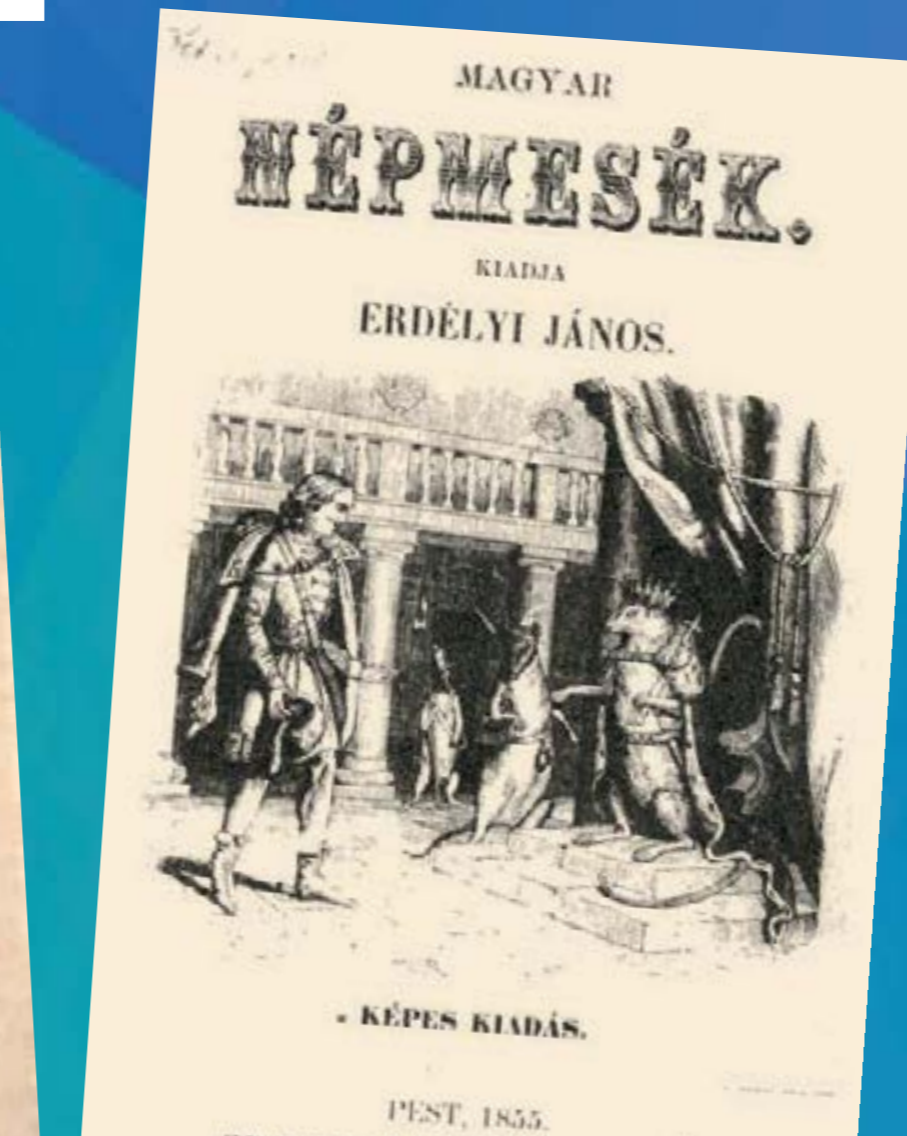
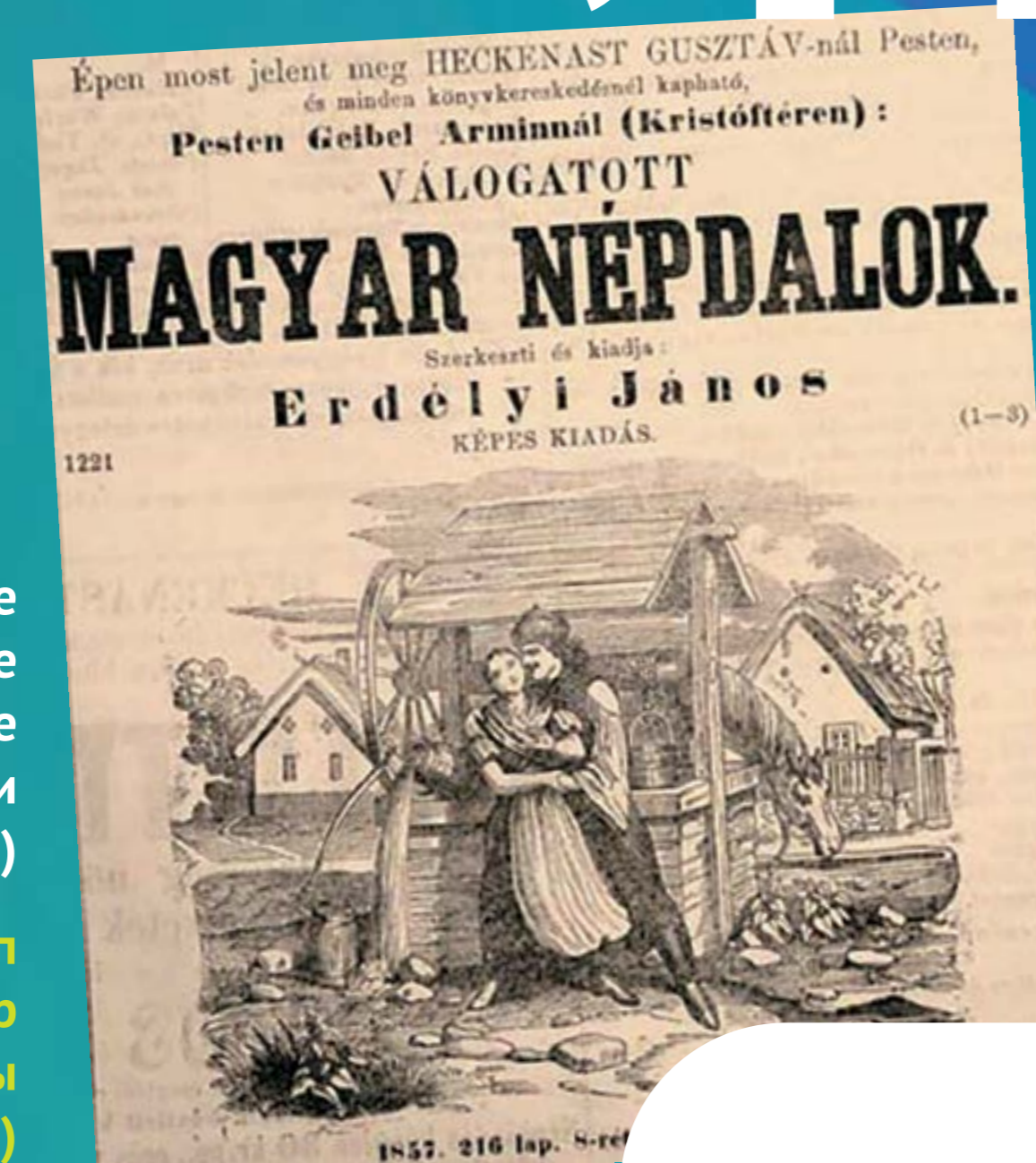
Erdelyi János

Венгерский литератор и этнограф Янош Эрдели (1814-1868 гг.)
Венгр әдебиетшісі және этнографы Янош Эрдели (1814-1868 жж.)

Янош Эрделидің мемориалдық тақтасы. Жазушының туылған жері – Вельке-Капушаныдағы (Словакия) венгр қауымы үйінің қабырғасына 2018 ж. орнатылған.

Избранные венгерские народные песни, изданные Яношем Эрдели (1857 г.)
Янош Эрдели басып шығарған венгр халқының таңдамалы әндері (1857 ж.)

Книга венгерских сказок, изданная Яношем Эрдели (1855 г.)

Янош Эрдели басып шығарған венгр ертегілерінің кітабы (1855 ж.)

Фея книг прелестна, но жестока:
Глянешь в книгу – фея схватит душу
И на звезды вознесет высоко,
И не спустит, а столкнет, обрушит!

Кітапта сүйкімді әрі қатыгез бір пері бар:
Кітапты аша қалсаң – Жаныңды ол тартып алар.
Жұлдыздарға қарай жоғары да көтерер,
Құлатпас, жолықтырар, боратар!

Было сказано, что образование вредит народной поэзии, и это правда, но должны ли мы проклинать Солнце за то, что оно изгнало рассвет?

Халық поэзиясына білімнің зияны бар деседі, ол рас, бірақ біз Күнді таңды қуып жібергені үшін қарғауымыз керек пе?

Выдающийся педагог XX века **Василий Сухомлинский** создал педагогическую систему, основанную на принципах гуманизма: признание личности ребёнка, стремление к совместному творческому труду и «воспитание красотой». **Василий Сухомлинский** писал: «Духовная жизнь ребёнка полноценна лишь тогда, когда он живёт в мире сказок».

XX ғасырдың көрнекті педагогы **Василий Сухомлинский** баланың жеке басын тану, бірлескен шығармашылық жұмысқа ұмтылу және «сұлулықпен тәрбиелеу» сынды гуманизм принциптеріне негізделген педагогикалық жүйені құрды. **Василий Сухомлинский** «баланың рухани өмірі ертегілер әлемінде өмір сүрген кезде ғана толыққанды болады» деп жазды.

Народные сказки – это уникальное магическое пространство, объединяющее прошлое, настоящее и будущее. Венгерский литератор и этнограф **Янош Эрдели** (1814-1868 гг.) посвятил много лет изучению венгерского фольклора. В 1846-1848 годах он подготовил сборник венгерских народных песен и преданий, имевший огромное влияние на развитие венгерской поэзии. Эрдели издал несколько десятков венгерских народных сказок, сборник пословиц и поговорок. Его работу продолжил журналист и писатель, которого часто называют «великим венгерским рассказчиком сказок» **Бенедек Элек** (1859-1929 гг.). Именно он создал первый в Венгрии журнал для юношества «Az én Újságom» («Мой журнал»), книжную серию **Kis Könyvtár** («Маленькая библиотека»). Самой большой заслугой Бенедека стало пятитомное издание «Magyar mese- és mondavilág» («Мир венгерских сказок и легенд»). Венгерские народные сказки раскрывают ментальность венгерского народа, представления о нравственности и морали, кроме того, рассказывают о повседневной жизни. Один из распространённых сюжетов – о том, как бедный бродяга, которого никто ничем не хочет угощать, предлагает хозяину приготовить суп из камня: он просит котел

и воду, кладет туда камень, а потом просит и соль, и овощи, и колбасу – получается вкусный и сытный суп «из камня». В венгерских сказках распространён мотив достигающего до неба дерева или куста фасоли. Бедный молодой герой должен вскарабкаться по дереву или кусту в империю семиглавого дракона и завоевывать там богатство и беззаботную жизнь. В Венгрии традиция рассказывать сказки не только детям, но и взрослым была очень сильна. Существует много сказок и анекдотов о короле Матьяше, который странствует по стране переодетым в одежду простолоудина, решает неразрешимые на первый взгляд общественные и нравственные проблемы – и всегда отличается мудростью, справедливостью, щедростью и честностью. Многие сказки заканчиваются словами: «Умер Матьяш – умерла и справедливость». Одним из главных героев венгерского фольклора является самый младший сын или бедный сельский парень, который благодаря своему таланту, чувству справедливости и верности в конце концов получает половину королевства и руку принцессы. Образ такого героя нашел место в знаменитой поэме Шандора Петёфи «Витязь Янош», в которой бедный сирота Янчи Кукуроуза становится храбрым витязем.

Халық ертегілері – өткенді, бүгінді және болашақты біріктіретін бірегей сиқырлы кеңістік. Венгр жазушысы және этнографы Янош Эрдели (1814-1868 жж.) көптеген жылдарын венгр фольклорын зерттеуге арнады. 1846-1848 жылдары ол венгр поэзиясының дамуына үлкен әсер еткен венгр халық әндері мен аңыздарының жинағын дайындады. Эрдели бірнеше ондаған венгр халық ертегілерін, мақал-мәтелдер жинағын шығарды. Оның жұмысын «Ұлы венгр ертегішісі» деп аталып кеткен журналист және жазушы Бенедек Элек (1859-1929 жж.) жалғастырды. Ол Венгрияда жастарға арналған алғашқы «Az én Újságom» («Менің журналым») журналын, «Kis Könyvtár» («Кішкентай кітапхана») кітап сериясын шығарған. Бенедектің ең үлкен еңбегі «Magyar mese- és mondavilág» («Венгр ертегілері мен аңыздар әлемі») бес томдық басылымы болды. Венгр халық ертегілері өз халқының менталдылығын, адамгершілік пен өнеге туралы идеяларын ашады, сонымен қатар күнделікті өмір туралы әңгімелейді. Ең көп тарағандарының бірі – ешкім дәм татқызбайтын бейшара қаңғыбастың өз қожайынына тастан сорпа жасауды ұсынғаны туралы ертегі: онда ол қазан мен су сұрап алады, ішіне тасты салғаннан соң тұз, көкөністер мен шұжық

сұрайды – содан «тастан жасалған» дәмді әрі тойымды сорпа шығады. Венгр ертегілерінде аспанға дейін өсетін ағаштың немесе үрмебұршақ бұтағының мотиві кең таралған. Кедей жас батыр жеті басты айдаһар империясына ағаш немесе бұтақ арқылы өрмелеп шығуы керек, сонда ғана ол байлық пен алаңсыз өмірге ие болады. Венгрияда балаларға ғана емес, ересектерге де ертегі айтып беру дәстүрі өте күшті болған. Қарапайым адамның киімін киіп, шешімі жоқ болып көрінетін әлеуметтік және өнегелік мәселелерді шешетін, сондай-ақ әрқашан даналықпен, әділеттілікпен, жомарттықпен әрі адалдықпен ерекшеленетін Матьяш патша туралы көптеген ертегілер мен анекдоттар бар. Олардың басым көбі «Матьяш өлді – әділдік те өлді» деген сөздермен аяқталады. Венгр фольклорының басты кейіпкерлерінің бірі – өзінің таланты, әділеттілігі мен адалдығы арқылы патшалықтың жартысына ие болған және ханшайымның жүрегің жаулаған кенже бала немесе кедей ауыл жігіті. Мұндай ержүрек кейіпкердің бейнесі Шандор Петёфидің атакты «Янош батыр» («Витязь-Янош») поэмасынан орын тапты, онда кедей жетім Янчи Кукуроуза батыл жауынгерге айналды.

Кадры из венгерского мультсериала **Mesék Mátyás királyról** («Сказки короля Матьяша») 1981 г.

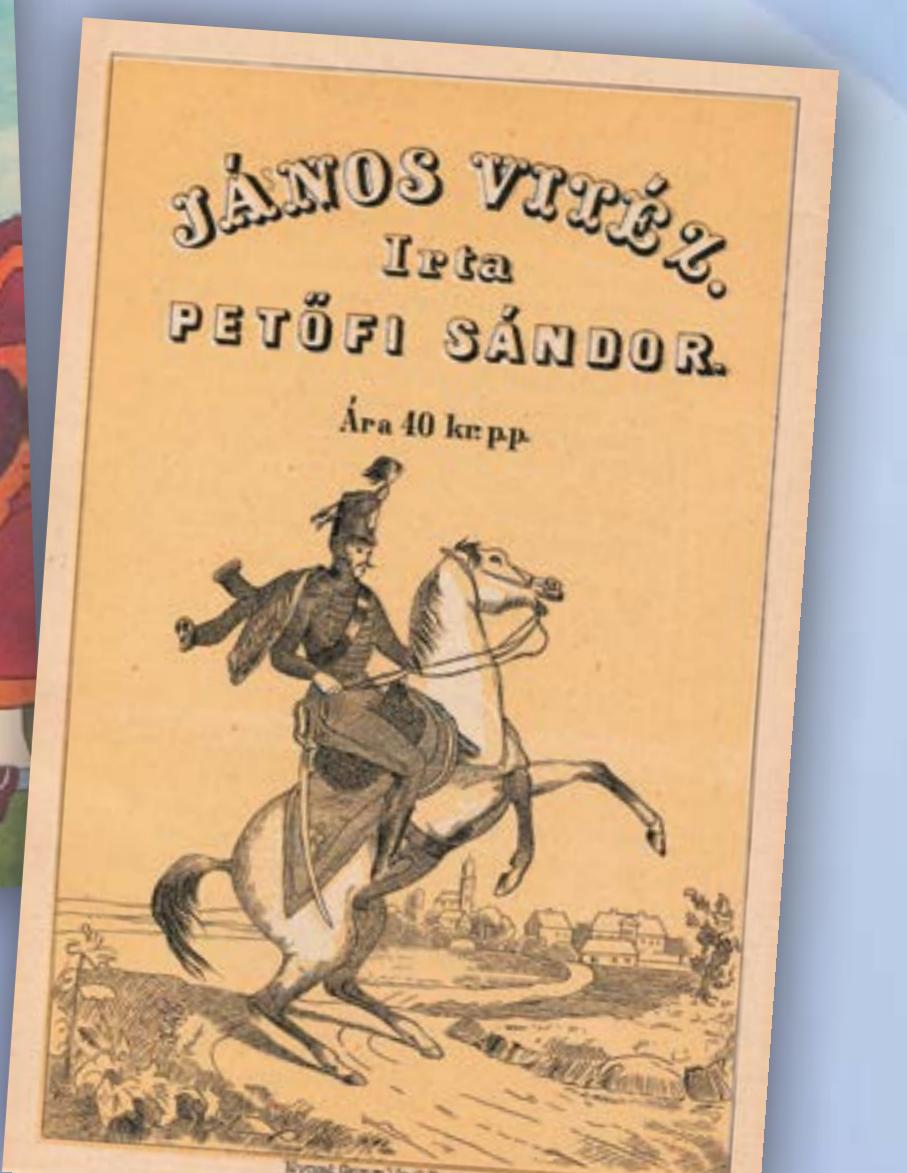

1981 ж. «Mesék Mátyás királyról» («Матьяш патша ертегілері») атты венгр мультсериалынан кадр

Афиша венгерского анимационного фильма «Витязь Янош» режиссёра **Марцелла Янковича** (1973 г.)

Марцел Янкович (1973 ж.) режиссерлік еткен «Янош батыр» («Витязь Янош») атты венгр анимациялық фильмінің афишасы

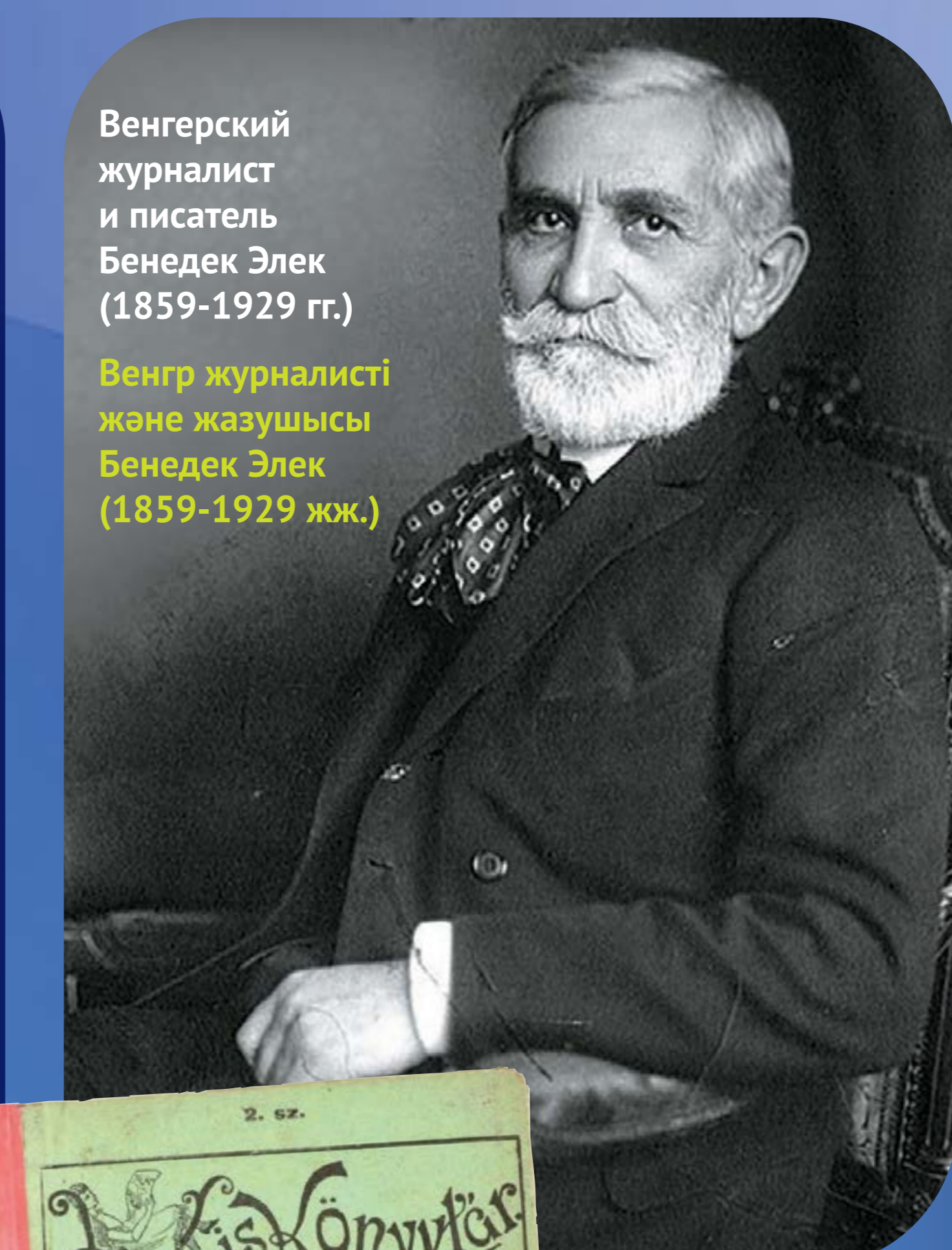

Обложка первого издания поэмы «Витязь Янош» **Шандора Петёфи** (1845 г.)
Шандор Петёфидің «Янош батыр» («Витязь Янош») (1845 ж.) поэмасының бірінші басылымының мұқабасы

Мемориальный дом **Бенедека Элека** в Кишбационе (Румыния) на родине писателя.

Бенедек Электің мемориалдық үйі. Жазушының туылған жері – Кишбационда (Румыния) орналасқан.

Венгерский журналист и писатель **Бенедек Элек** (1859-1929 гг.)

Венгр журналисті және жазушысы **Бенедек Элек** (1859-1929 жж.)

Книга из серии **Бенедека Элека Kis Könyvtár** («Маленькая библиотека»)

Бенедек Электің «Kis Könyvtár» («Кішкентай кітапхана») топтамасындағы кітабы

Журнал для юношества **Бенедека Элека Az én Újságom** («Мой журнал») «Az én Újságom» («Менің журналым») атты **Бенедек Электің** жасөспірімдер журналы

Magyar népmesék

Сказочное царство

Ертегілер әлемі

А. Пушкин

А счастье было так возможно. Так близко!
Строка из романа в стихах «Евгений Онегин» Александра Пушкина

Бақытым тұрды қасымда, Жап-жақын!
Александр Пушкиннің «Евгений Онегин» өлеңмен жазылған романынан алынған жол

Сборник сказок Александра Пушкина (1888 г.)

Александр Пушкиннің ертегілер жинағы (1888 ж.)

Иллюстрация художника Ивана Билибина к поэме «Руслан и Людмила» (1904 г.)

Суретші Иван Билибиннің «Руслан мен Людмила» поэмасына жасаған иллюстрациясы (1904 ж.)

Полночных стран краса и диво!

Строка из поэмы «Медный всадник» Александра Пушкина

Ызғарлы солтүстік елдері – Сондай сұлу! Тым ғажап!

Александр Пушкиннің «Қола шабандоз» («Медный всадник») поэмасынан алынған жол

Против солнышка луна не пригреет, Против милой жена не утешит.

Строка из цикла стихотворений «Песни западных славян» Александра Пушкина

Күнге қарап ай жылымайды, Сүйкімдіге қарап әйелің жұбанбайды

Александр Пушкиннің «Батыс славяндарының әндері» («Песни западных славян») өлеңдер топтамасынан алынған жол

Русский писатель Александр Пушкин (1799-1837 гг.)
Орыс жазушысы Александр Пушкин (1799-1837 жж.)

Поделом тебе, старый невежа! Впредь тебе, невежа, наука: Не садися не в свои сани!

Строка из «Сказки о рыбаке и рыбке» Александра Пушкина

Ақылың кем болған соң, кімге обалың? «Болмаса өзің шанаң, отырма» деп, Бұрынғы айтпап па еді мақалдарын?

Александр Пушкиннің «Балықшы мен балық» ертегісінен («Сказка о рыбаке и рыбке») алынған жол

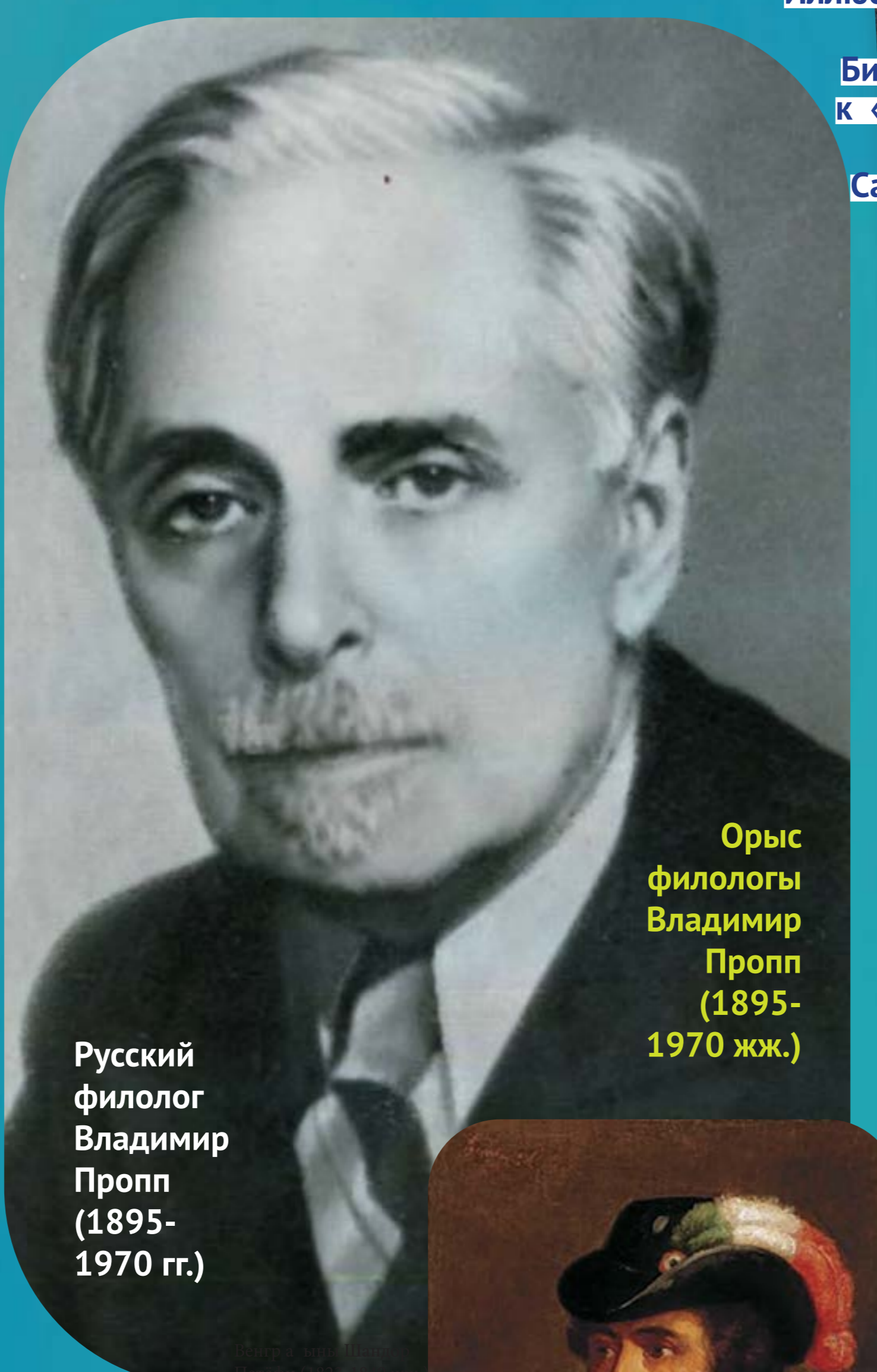

Александр Пушкин «Сказка о золотом петушке». Дореволюционное издание с иллюстрациями Ивана Билибина (1907 г.)

Александр Пушкин «Алтын ағаш туралы ертегі». Иван Билибиннің иллюстрациялары бар революцияға дейінгі басылым (1907 ж.)

Самые ранние сведения о русских народных сказках относят к XII веку. Главным исследователем русской сказки и народного фольклора был выдающийся учёный-лингвист **Владимир Пропп** (1895-1970 гг.). «Русская сказка содержит какие-то вечные, неуядаемые ценности», — писал Владимир Пропп. Подобно тому, как венгерский поэт **Шандор Петёфи** (1823-1849 гг.) раскрыл образ героя народных венгерских сказок Яноша, русский поэт **Александр Пушкин** (1799-1837 гг.) создал свой цикл стихотворных сказок, основанный на сюжетах древнерусских «баек» (именно «байками» называли в Средневековой Руси сказки). Александр Пушкин раскрывает волшебный мир героев, в котором есть прекрасная царевна Лебедь и страстная шамаханская царица; работник Балда и семь богатырей; золотая рыбка и королевич Елисей.

Орыс халық ертегілері туралы алғашқы мәліметтер XII ғасырға жатады. Орыс ертегісі мен халық фольклорының негізгі зерттеушісі көрнекті лингвист ғалым **Владимир Пропп** (1895-1970 жж.) болды. «Орыс ертегісінде мәңгілік, өшпес құндылықтар бар», — деп жазды Владимир Пропп. Венгр ақыны **Шандор Петёфи** (1823-1849 жж.) венгр халық ертегілерінің кейіпкері Яноштың бейнесін ашқаны сияқты, орыс ақыны **Александр Пушкин** (1799-1837 жж.) ежелгі орыс ертегілерінің («байки») сюжеттеріне негізделген өзінің поэтикалық ертегілер топтамасын жасады (ортағасырлық Ресейде ертегілерді «байки» деп атаған). Александр Пушкин әдемі ханшайым Аққу мен құмар Шамахан патшайымы; жұмысшы Балда және жеті батыр; алтын балық және патшайым Елисей сияқты кейіпкерлердің сиқырлы әлемін ашады.

Русский филолог Владимир Пропп (1895-1970 гг.)

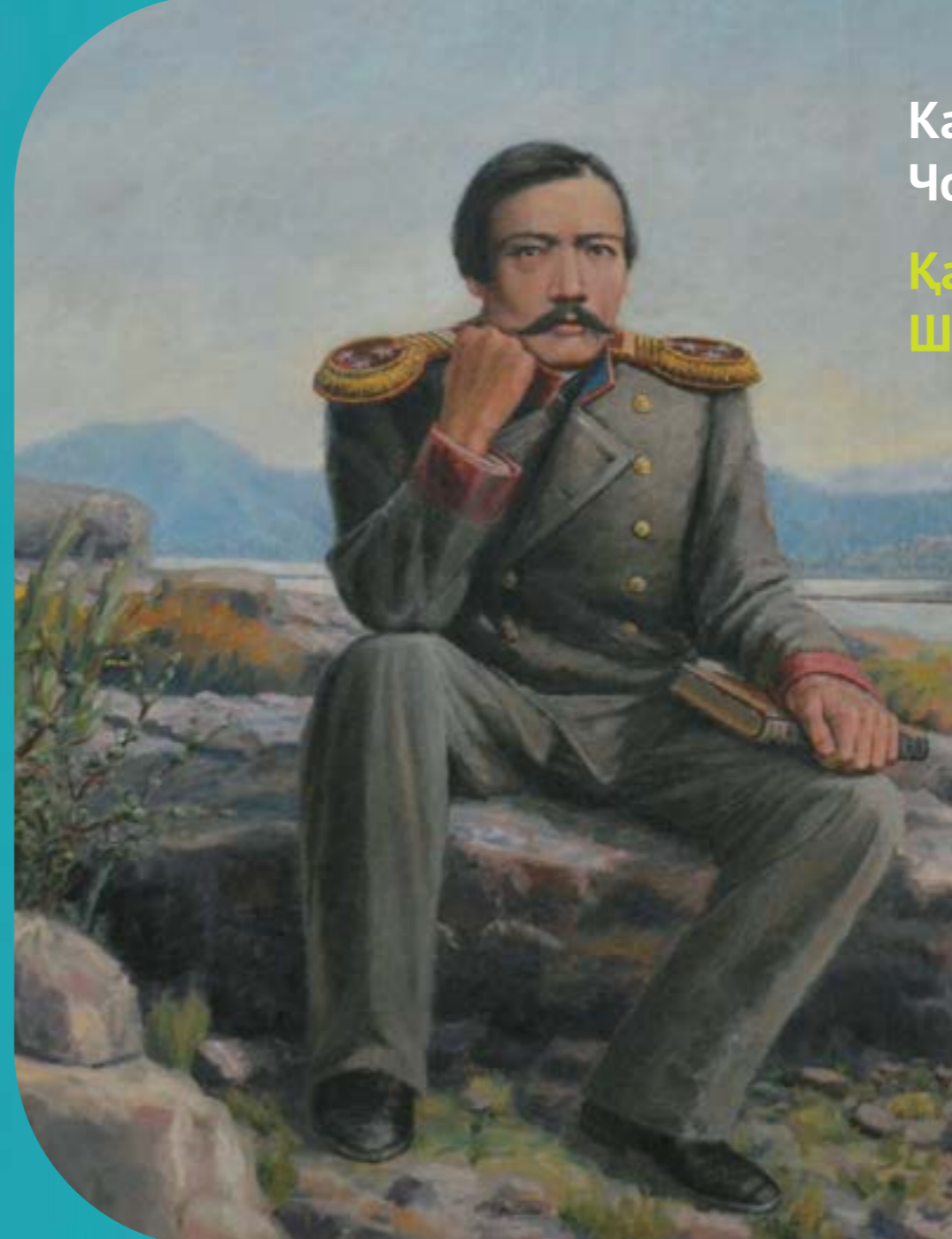
Венгерский поэт Шандор Петёфи (1823-1849 гг.)

Венгр ақыны Шандор Петёфи (1823-1849 жж.)

Иллюстрация Ивана Билибина к «Сказке о царе Салтане»

Дореволюционное нотное издание «6 песен западных славян» Александра Пушкина, композитор Цезарь Кюи (1916 г.)

Казахский просветитель Чокан Валиханов (1835-1865 гг.)

Учёный-этнограф Абубакир Диваев (1856-1932 гг.)

Ғалым-этнограф Әбубакір Диваев (1856-1932 жж.)

Истоки казахских народных сказок лежат в произведениях устного народного творчества и притчах-наставлениях аскакалов. Среди казахских сказок присутствуют как оригинальные сюжеты, так и заимствования из восточной литературы и русского фольклора. В числе главных собирателей сказок были выдающиеся ученые-этнографы **Абубакир Диваев** (1856-1932 гг.) и **Чокан Валиханов** (1835-1865 гг.). Их вклад в культуру Казахстана настолько значителен, что их имена носят улицы в Алматы и Астане, а также библиотеки и учебные заведения. Выдающийся труд в 1879 году подготовил к изданию

Ибрай Алтынсарин (1841-1889 гг.): «Казахская хрестоматия» представила десятки казахских сказок, а также переводы на казахский язык рассказов Льва Толстого и басен Ивана Крылова. Казахские сказки раскрывают яркую и страстную природу казахского народа, а также подчеркивают важность женской роли в общественной иерархии. Героини казахских сказок всегда сильные духом, умные, независимые, смелые девушки, которые сражаются не только за свою любовь, но и за счастье и благополучие народа («Дочь визиря», «Жаныдыль», «Мудрая девушка», «Находчивость девушки»).

Казақтың халық ертегілері пайда болуы халық ауыз әдебиеті шығармалары мен аскакалдардың астарлы-насихат сөздерінен бастау алады. Қазақ ертегілерінің ішінде өзіндік сюжеттер де, шығыс әдебиеті мен орыс фольклорынан алынған туындылар да бар. Ертегілердің негізгі жинаушыларының қатарында көрнекті этнограф ғалымдар **Әбубакір Диваев** (1856-1932 жж.) пен **Шоқан Уәлиханов** (1835-1865 жж.) болды. Екеуінің Қазақстан мәдениетіне қосқан үлесі зор, сондықтан Алматы мен Астанадағы көшелер, сондай-ақ кітапханалар мен оқу орындарына олардың есімдері берілген. «Қазақ хрестоматиясы»

атты ондаған қазақ ертегілерін, сондай-ақ Лев Толстой мен Иван Крыловтың ертегілерінің қазақ тіліне аудармаларын қамтитын шоқтығы биік шығарма 1879 жылы **Ыбырай Алтынсаринмен** (1841-1889 жж.) баспаға даярланды. Қазақ ертегілері қазақ халқының әдемі әрі көркемдігімен баурап алатын табиғатын ашады, сондай-ақ әлеуметтік иерархиядағы әйел рөлінің маңыздылығын көрсетеді. Қазақ ертегілеріндегі әйел кейіпкерлер арқашан рухы мықты, ақылды, тәуелсіз, батыл қыздар, олар махаббат үшін ғана емес, халықтың бақыты мен амандығы үшін де күреседі («Хан қызы», «Жанәділ», «Дана қыз», «Қыз тапқырлығы»).

Обложки изданий казахских сказок

Казак ертегілері басылымдарының мұқабалары

Хайяанатур туралы ертегілер жинағы II том

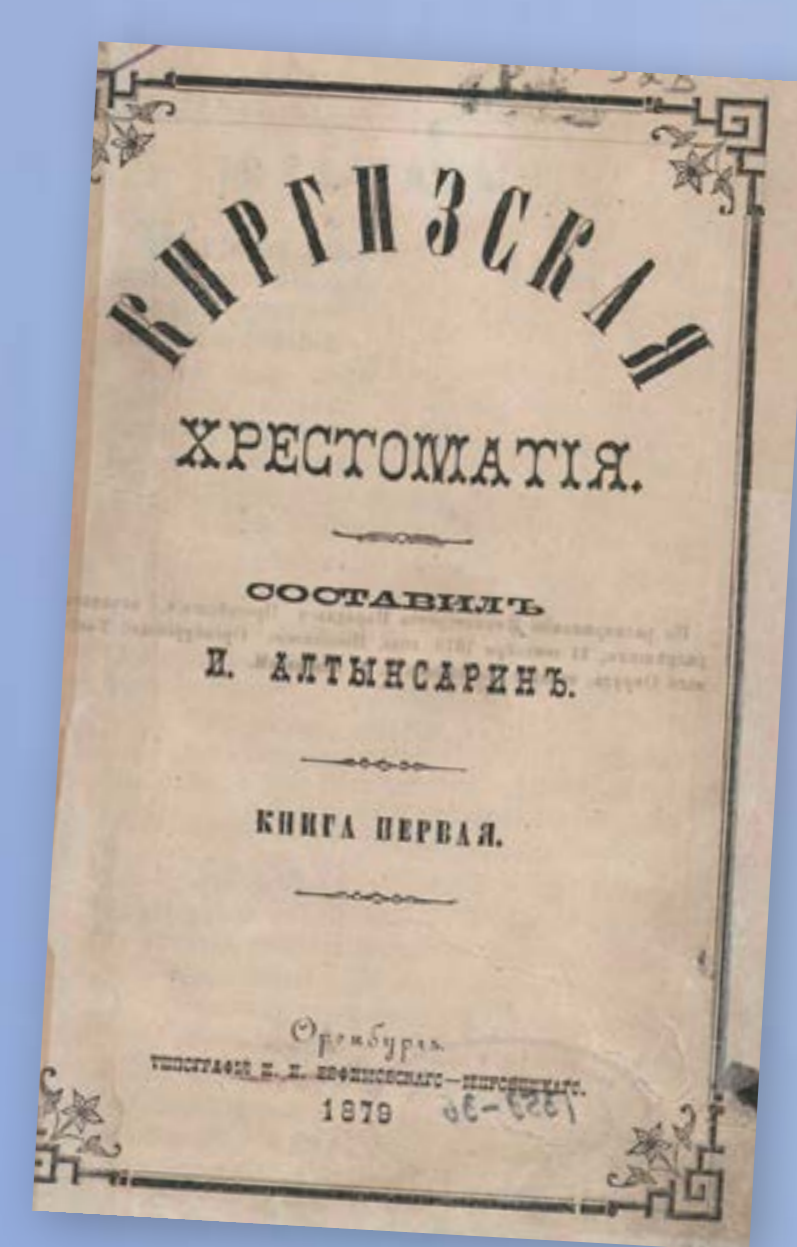
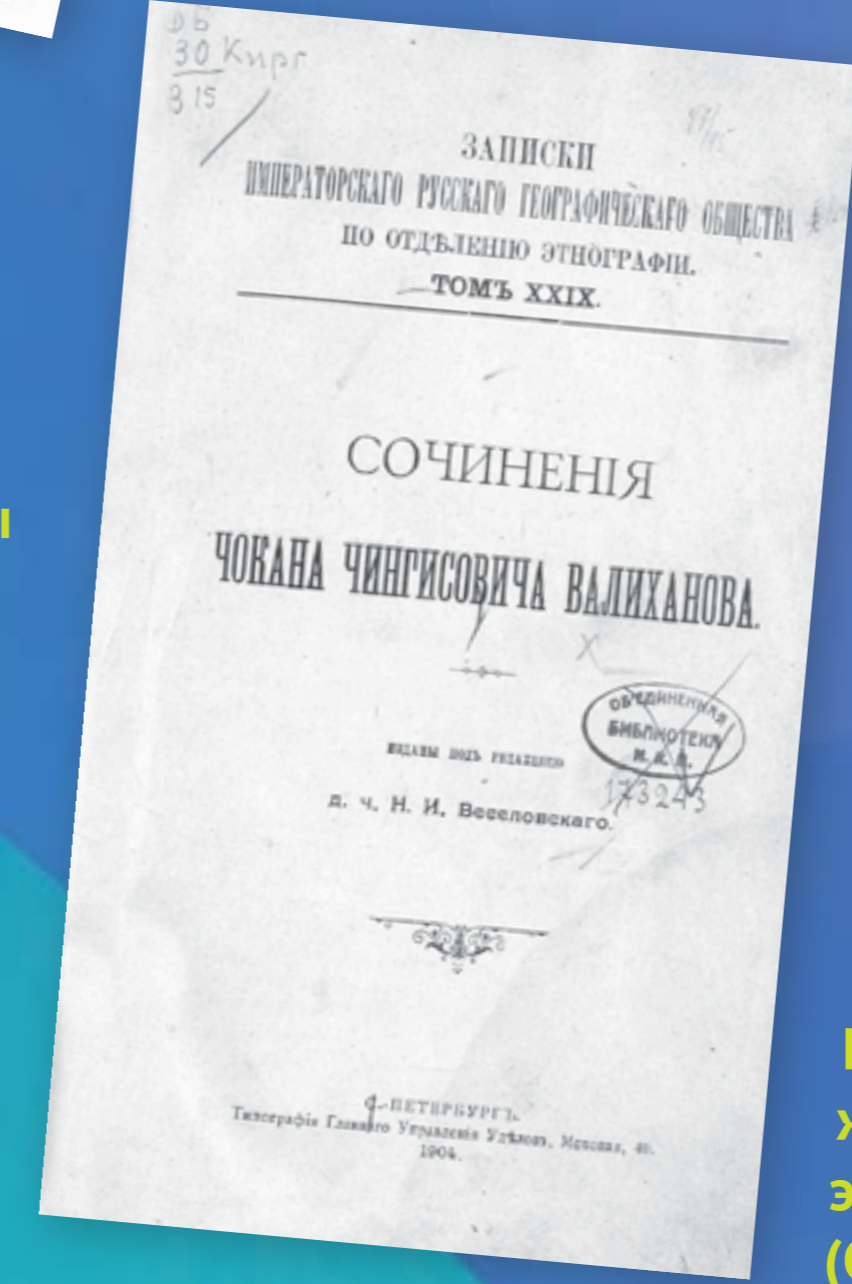
Казахский педагог-просветитель Ибрай Алтынсарин (1841-1889 гг.)

Қазақ педагог-ағартушысы Ыбырай Алтынсарин (1841-1889 жж.)

Собрание сочинений Чокана Валиханова (том XXIX). Серия записок Русского императорского географического общества, отделение этнографии (Санкт-Петербург, 1904 г.)

Шоқан Уәлихановтың шығармалар жинағы (XXIX том). Орыс Императорлық Географиялық қоғамының жазбалар топтамасы, этнография бөлімі (Санкт-Петербург, 1904 ж.)

Сборник Ибрай Алтынсарина «Казахская хрестоматия» (1879 г.) — в XIX в. казахский язык назывался «киргизский язык»

Ыбырай Алтынсариннің «Қазақ хрестоматиясы» (1879 ж.) жинағы — XIX ғасырда қазақ тілі «қырғыз тілі» деп аталған

ЛИТЕРАТУРА ПОБЕЖДАЕТ ВРЕМЯ

Әдебиет уақытты жеңеді

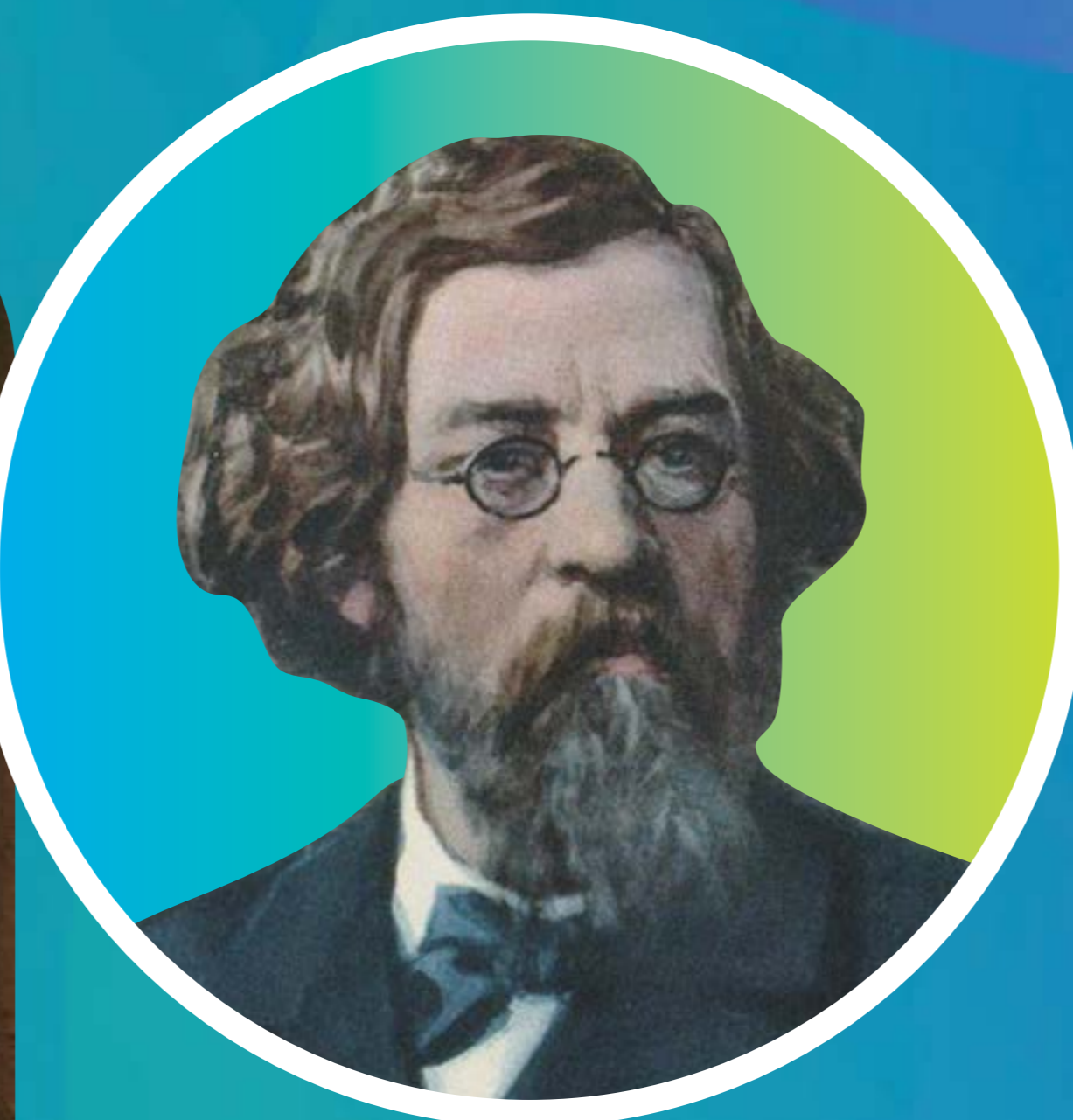
Русский писатель **Михаил Салтыков-Щедрин** утверждал: «Литература изъята из законов тления. Она одна не признаёт смерти». XIX столетие и для Венгрии, и для России стало пространством борьбы; человек XX века свой жизненный опыт приобрел главным образом в условиях катастроф. Примечательно, что именно это время становится самым значимым в истории мировой литературы.

Орус жазушысы **Михаил Салтыков-Щедрин**: «Әдебиет ұмытылып бара жатқан заңдардан тыстатылған. Ол өзі ғана өлімді мойындамайды» деп айтқан. XIX ғасыр Венгрия үшін де, Ресей үшін де күрес кеңістігіне айналды; XX ғасыр адамдарының өмірлік тәжірибелері ең алдымен апаттар жағдайымен ұштасады. Дәл осы уақыт әлемдік әдебиет тарихындағы ең маңызды кезеңге айналды.

Русский писатель Михаил Салтыков-Щедрин (1826-1889 гг.)

Орус жазушысы Михаил Салтыков-Щедрин (1826-1889 жж.)

Русский критик, писатель Николай Чернышевский (1828-1889 гг.)

Орус жазушысы, сыншы Николай Чернышевский (1828-1889 жж.)

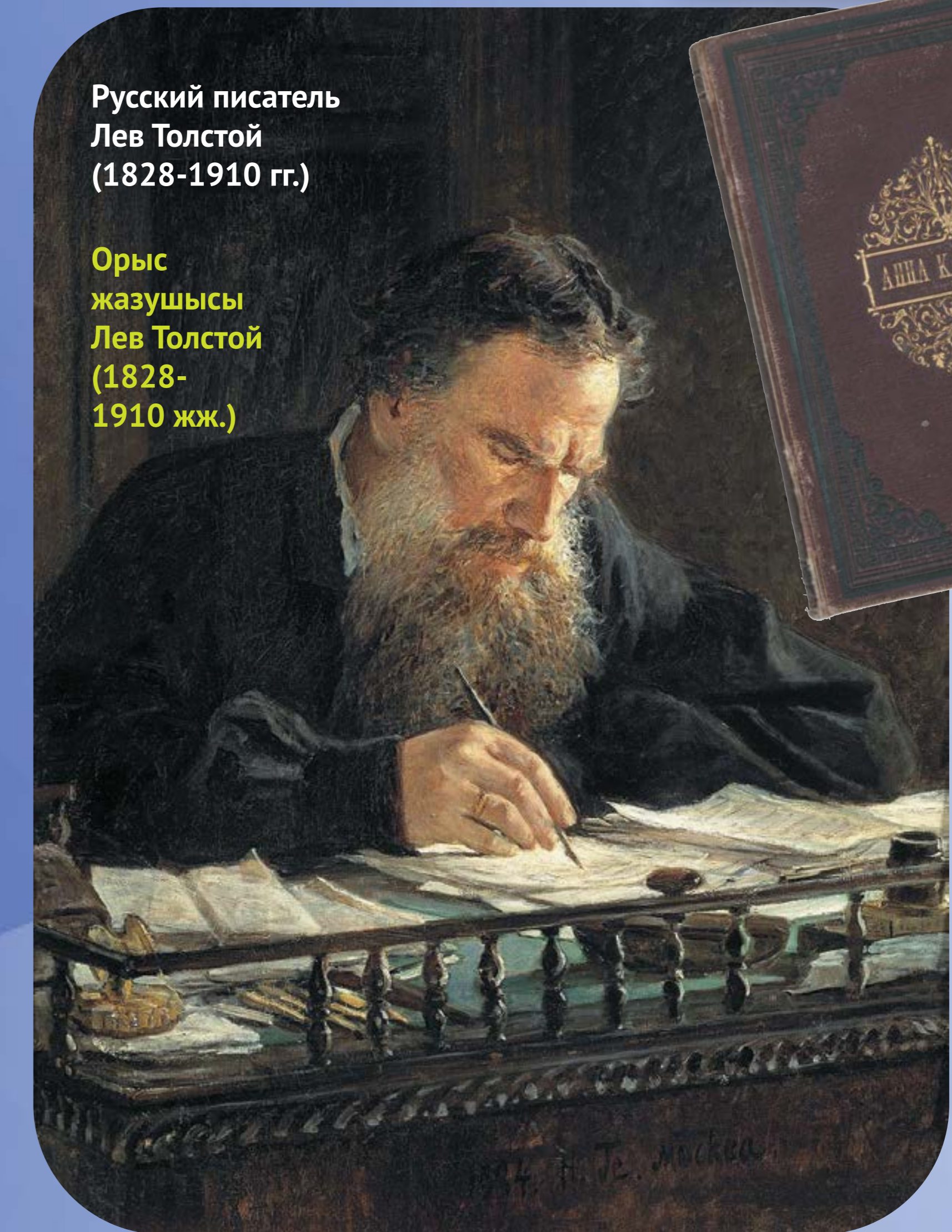
Никакое положение не оправдывает бездействия; всегда можно делать что-нибудь не совершенно бесполезное; всегда надобно делать всё, что можно.

Ешқандай жағдай әрекетсіздікті ақтамайды; әрқашан тым пайдасыз емес дүниені жасауға болады; әрқашан мүмкін нәрсенің бәрін жасауымыз керек.

Обложка романа Льва Толстого «Анна Каренина» (1878 г.)

Лев Толстой «Анна Каренина» (1878 ж.) романының мұқабасы

Русский писатель Лев Толстой (1828-1910 гг.)

Орус жазушысы Лев Толстой (1828-1910 жж.)

Русский писатель Фёдор Достоевский (1821-1881 гг.)

Орус жазушысы Федор Достоевский (1821-1881 жж.)

Русская литература XIX столетия во многом является пророческой. Фёдор Достоевский в романе «Бесы» предрёк 1917 год и его мятежных героев; Лев Толстой в образе Анны Карениной создал героиню будущего — женщину, обречённую на свободу; Иван Тургенев в романе «Отцы и дети» описал противостояние поколений как извечный конфликт прошлого и будущего, в котором «поле битвы» Россия; революционные идеи выразил в романе «Что делать?» Николай Чернышевский. Можно утверждать, что русская литература XIX века жила предощущением будущего — неминуемого, и оттого ещё более желанного.

XIX ғасырдағы орус әдебиеті негізінен сәуегейлік сипатқа ие. Федор Достоевский өзінің «Жындар» («Бесы») романында 1917 жыл мен оның бүлікшіл кейіпкерлерін сәуегейлік етті; Лев Толстой «Анна Каренина» бейнесінде болашақ кейіпкерін — ерікті әйел бейнесін жасады; Иван Тургенев «Әкелер мен балалар» («Отцы и дети») романында ұрпақтар арасындағы қарама-қайшылықты өткен мен болашақтың мәңгілік қақтығысы ретінде сипаттады, ондағы «соғыс алаңы» — Ресей; Николай Чернышевский «Не істеу керек?» («Что делать?») романында революциялық идеяларын алға тартты. XIX ғасырдағы орус әдебиеті болашақты сәуегейлік етті, сол тұрғыда оны одан да қызығырақ ете түсті.

Обложка романа Фёдора Достоевского «Бесы» (1873 г.)

Федор Достоевский «Жындар» (1873 ж.) романының мұқабасы

Обложка романа Ивана Тургенева «Отцы и дети» (1862 г.)

Орус жазушысы Иван Тургенев (1818-1883 жж.)

Иван Тургеневтің «Әкелер мен балалар» (1862 ж.) романының мұқабасы

Персонажи романа «Отцы и дети» Евгений Базаров и Анна Одинцова «Әкелер мен балалар» романының кейіпкерлері Евгений Базаров пен Анна Сергеевна Одинцова

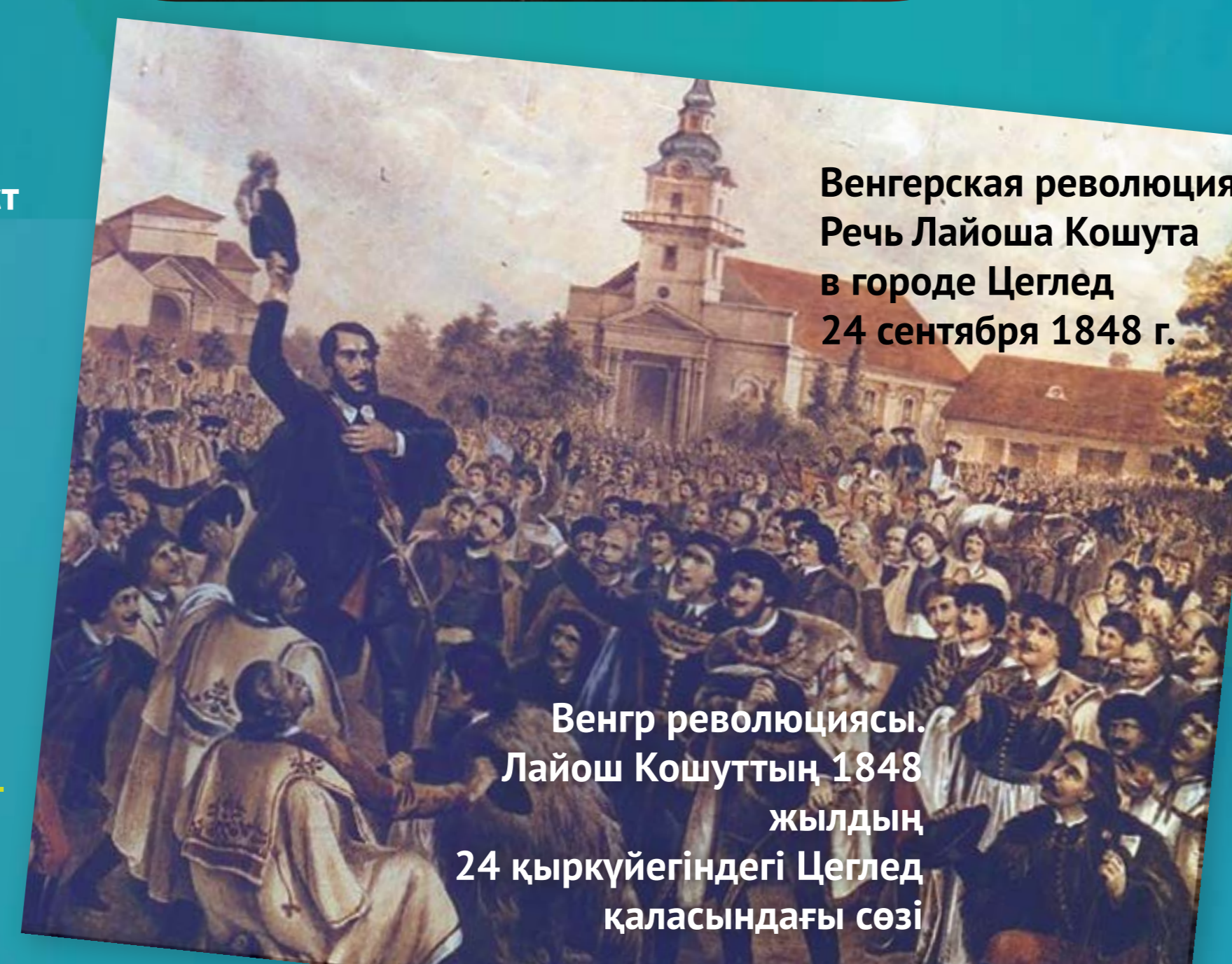

Венгерский революционер Лайош Кошут (1802-1894 гг.)

«Двенадцать пунктов» — манифест венгерской революции, начавшейся 15 марта 1848 г. в Пеште.

«Он екі тармақ» («Двенадцать пунктов») — 1848 жылы 15 наурызда Пеште басталған венгр революциясының манифесі.

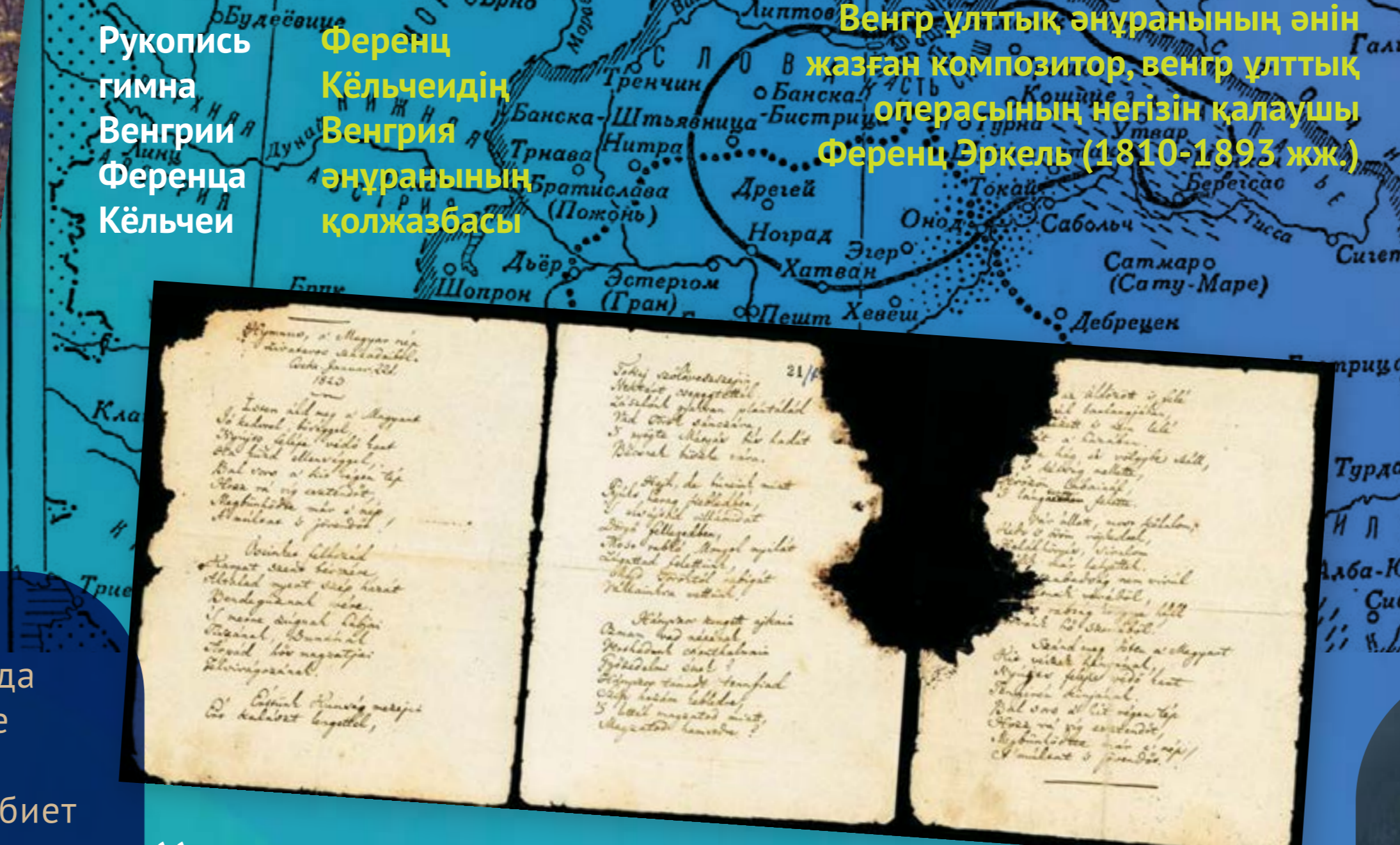

Венгерская революция. Речь Лайоша Кошута в городе Цеглед 24 сентября 1848 г.

Венгр революциясы. Лайош Кошуттың 1848 жылдың 24 қыркүйегіндегі Цеглед қаласындағы сөзі

ВЕНГРИЯ в конце XVII — XVIII в. Венгерский композитор, автор музыки венгерского национального гимна, основоположник венгерской национальной оперы Ференц Эркель (1810-1893 гг.)

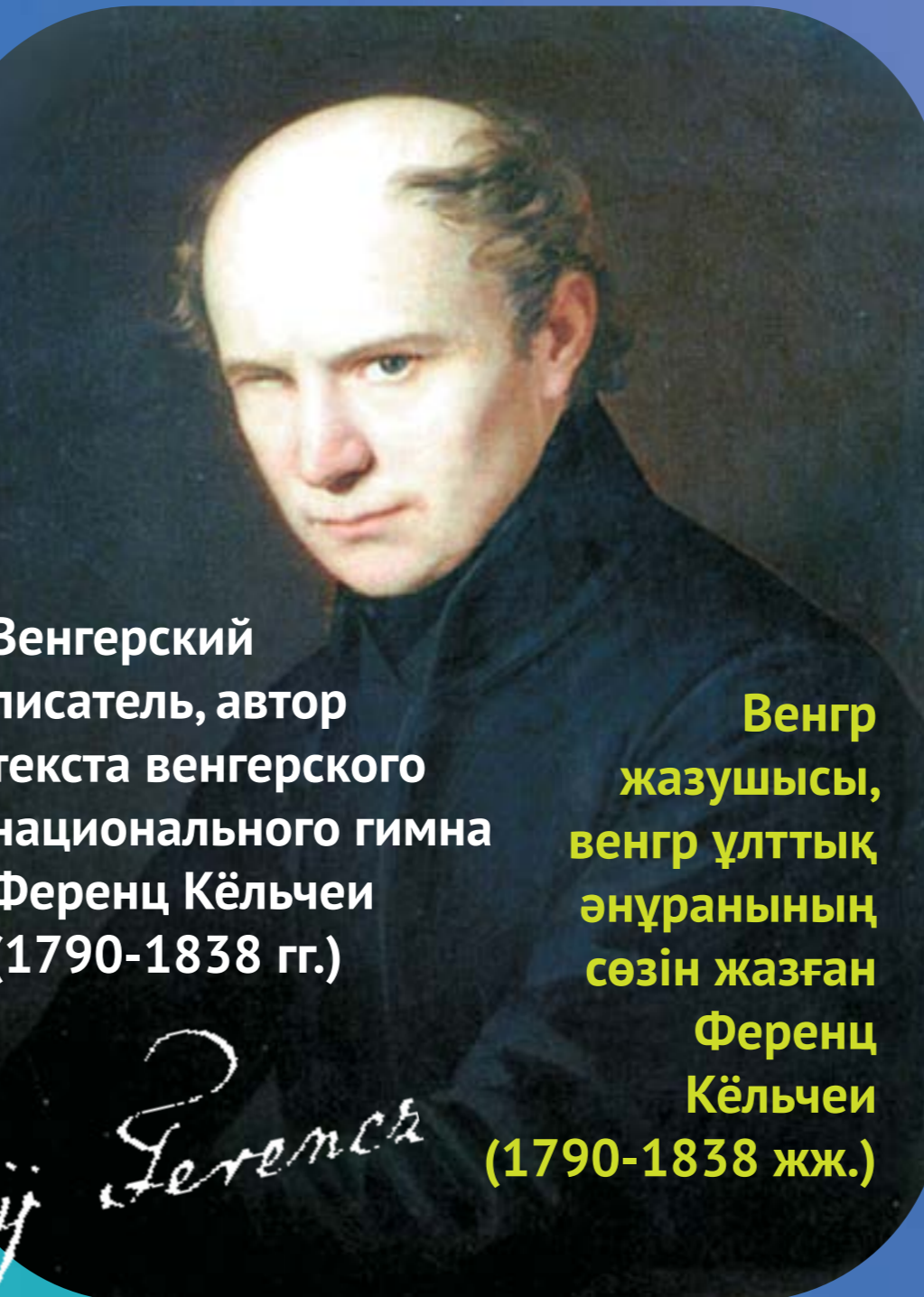

“Боже! венгров пожалей! в испытаниях спаси, из страдания морей их рукою воскреси. Разорви, судьба, наш гнёт, счастье дай, что каждый ждал, за грядущее народ и прошлое страдал!”

Цитата из текста гимна Венгрии Himnusz

Венгр композитор, автор музыки венгерского национального гимна, основоположник венгерской национальной оперы Ференц Эркель (1810-1893 гг.)

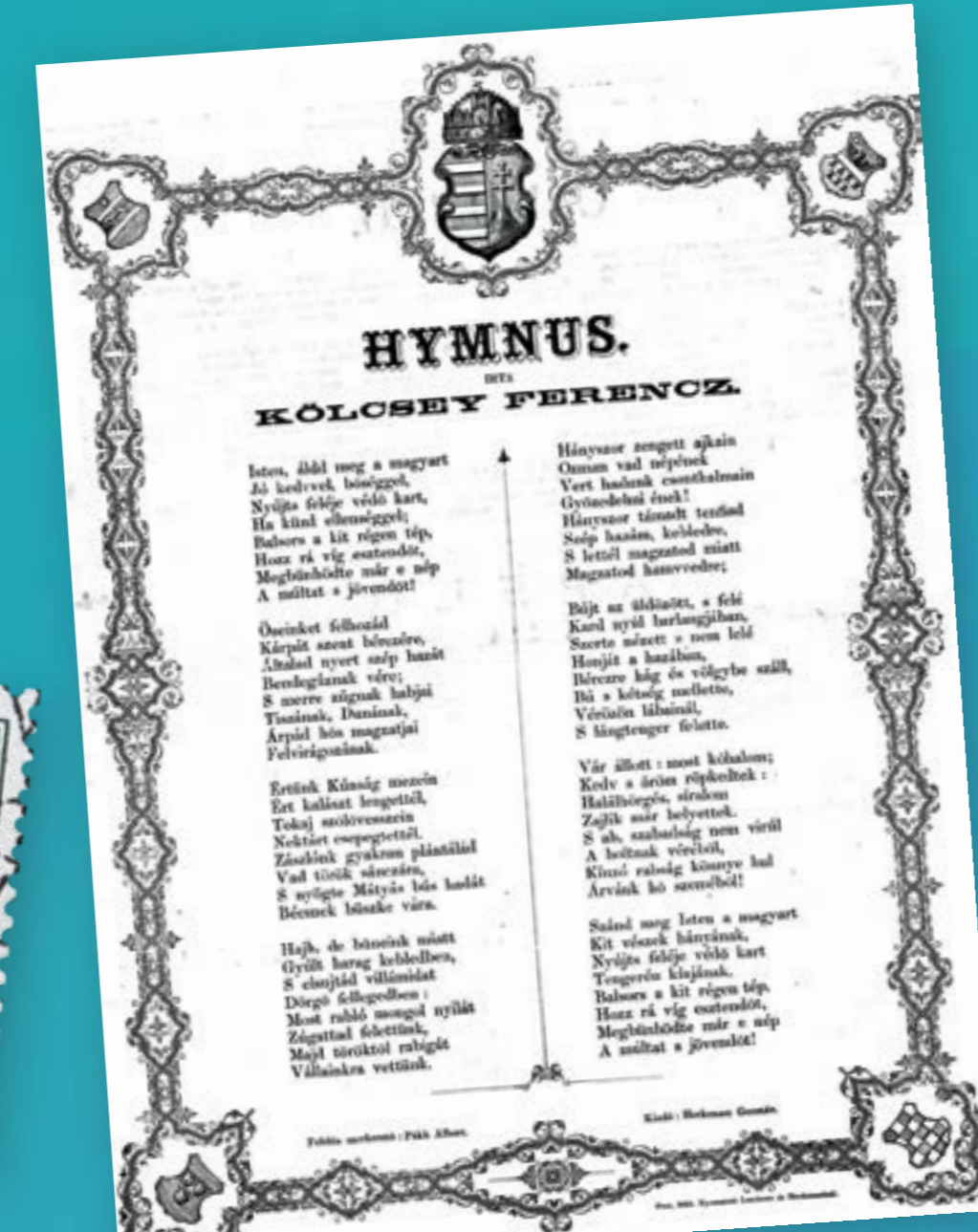
Венгерский писатель, автор текста венгерского национального гимна Ференц Кельчеи (1790-1838 гг.)

Венгр жазушысы, венгр ұлттық әнұранының сөзін жазған Ференц Кельчеи (1790-1838 жж.)

Памятная доска Лайоша Кошута в Гёдёллэ (Венгрия), улица Кошута Лайоша, 2

Гёдёллэдегі (Венгрия) Лайош Кошуттың естелік тақтасы, улица Лайош Көшесі, 2

“Құдайым! венгрлерді аяй зор! сынақтардан құтқара зор! теңіздей азап шегуде қол ұшың оған соза зор! ей, сағдыр, даа-дұлын шығар азаптың мына ел көргенің откеннің бейнетіне мойымай, ашынған жұртқа мына бақыт сыйлашы өтнем!”

Венгрияның “Himnusz” әнұранының мәтінінен үзінді

Долгие годы Венгрия разрывали на части: восточная ее часть, Трансильвания, была более-менее самостоятельной, центральную часть заняла Османская империя, а западные и северные части были владениями Габсбургов. В 1848-1849 годах в Венгрии вспыхнула национальная революция и освободительная борьба под предводительством Лайоша Кошута. Восстание было жестоко подавлено, но оно стало началом сложной дороги к независимости Венгрии. 16 ноября 1918 года была провозглашена независимость Венгрии, но уже по Трианонскому договору (4 июня 1920 г.) страна потеряла две трети своей территории и половину своего населения. Утверждение национального характера невозможно без литературы и музыки. В 1823 году поэт Ференц Кельчеи написал стихотворение-молитву, которое назвал Himnusz (дата написания текста 22 января 1823 года). В 1844 году был объявлен конкурс на создание музыки к гимну, победителем стал композитор Ференц Эркель. С 1989 года в дату написания гимна в Венгрии отмечается День венгерской культуры.

5 июля 1848 года: Церемония открытия первого парламента, который был основан на народном представительстве. Баттьяни, Кошут и другие члены первого ответственного правительства находятся на балконе. Художник Июжеф Боршош

1848 жылғы 5 шілде: халықтық өкілдікке негізделген алғашқы парламенттің ашылу салтанаты. Баттьяни Кошут және алғашқы жауапты үкіметтің басқа да мүшелері оалқонда. Суретші Июжеф Боршош

Граница максимальна на территории Венгрии в XVII в. Основной район крестьянского восстания 1697-98гг.

ЖИЗНЬ КАК РОМАН

Өмір құдды бір роман секілді

Венгерская литература XX-XXI веков отмечена не только Нобелевской премией (писатель **Имре Кертес** стал лауреатом Нобелевской премии по литературе в 2002 году «за творчество, в котором хрупкость личности противопоставлена варварскому деспотизму истории»). В 1944-1945 годах Имре Кертес был узником концлагерей Освенцим и Бухенвальд, именно этот опыт лёг в основу его выдающегося романа «Без судьбы» (1975 год).

Одной из центральных фигур венгерской литературы XX века стал **Миклош Месеи** (1921-2001 гг.). Центральный роман Миклоша Месея «Смерть атлета» во многом переключается с творчеством одного из его любимых русских писателей Месея, Владимира Набокова. В первом ряду венгерской литературы имена прозаиков, поэтов и драматургов Ласло Немета (1901-1975 гг.), Иштвана Эркеня (1912-1979 гг.), Шандор Каняди (1929-2018 гг.), произведения которых во многом связаны с классической русской литературой и изданы на русском языке.

Изданный на русском языке роман венгерского писателя **Ласло Краснахоркаи** «Сатанинское танго» также не обошёлся без влияния сразу двух русских авторов, Михаила Булгакова и Леонида Андреева. Современный венгерский литератор **Янош Терей** виртуозно владел поэтической техникой, его первый роман в стихах «Павел» (2001 год) был вдохновлен романом «Евгений Онегин» Александра Пушкина.

Продолжателем народной поэтической традиции Ференцом Будой (род. 1936 г.) в 2022 г. были изданы в переводе на венгерский «550 казахских поговорок и пословиц».

XX-XXI ғасырлардағы венгр әдебиеті тек Нобель сыйлығымен (жазушы **Имре Кертес** 2002 жылы «шығармашылығында тұлға нәзіктігінің тарихтың варварлық деспотизміне қарсы шыққанын сипаттағаны үшін» әдебиет бойынша Нобель сыйлығының лауреаты атанды) ғана мадақталмаған. 1944-1945 жылдары Имре Кертес Освенцим және Бухенвальд концлагерлерінің тұтқыны болды, дәл осы басынан өткені оның «Тағдырсыз» («Без судьбы») (1975) романының дүниеге келуіне себеп болды.

XX ғасырдағы венгр әдебиетінің негізгі тұлғаларының бірі **Миклош Месеи** (1921-2001) болды. Миклош Месеидің «Спортшының өлімі» («Смерть атлета») атты басты романы Месеидің сүйікті орыс жазушыларының бірі Владимир Набоковтың шығармашылығымен үндеседі. Венгр әдебиетінің алдыңғы қатарында көбінесе шығармалары классикалық орыс әдебиетімен байланысты және орыс тілінде жарық көрген Ласло Немец (1901-1975), Иштван Эркен (1912-1979), Шандор Каняди (1929-2018) сияқты прозаиктер, драматургтер мен ақындар.

Венгр жазушысы **Ласло Краснахоркаи**дың орыс тілінде жарық көрген «Жан түршігерлік танго» («Сатанинское танго») романы орыстың екі авторының — Михаил Булгаков пен Леонид Андреевтің ықпалының жүзеге аспады.

Қазіргі венгр жазушысы Янош Терей поэтикалық техниканы шебер меңгерген, оның «Павел» (2001) өлеңмен жазылған алғашқы романы Александр Пушкиннің «Евгений Онегин» романынан шабыттанған. Венгр халық поэзиясы дәстүрін жалғастырушылардың бірі Ференц Буда (1936 ж. т.) 2022 жылы венгр тілінде «550 қазақ мақал-мәтелдері» деген атпен кітап шығарды.

Венгерский писатель **Петер Эстерхаз** (1950-2016 гг.) о **Миклоше Месеи**

Венгр жазушысы **Петер Эстерхаз** (1950-2016 жж.) **Миклош Месеи** туралы

После Месея венгерский литературный язык стал другим.

Месеиден кейін венгр әдеби тілі өзгерді.

Магжан Жумабаев имеет для казахского народа такое же значение, какое для англичан Шекспир, для русских — Пушкин.

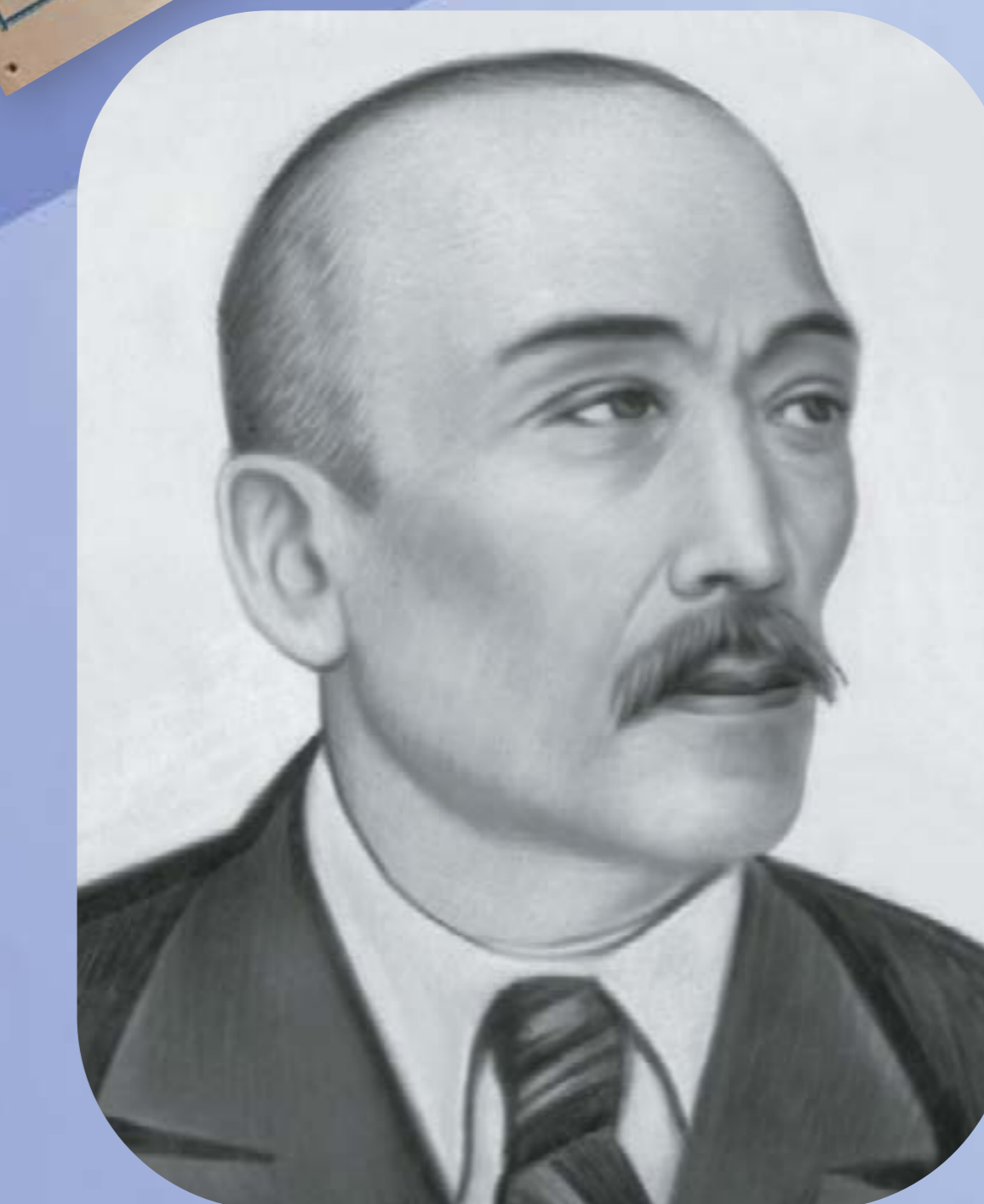
Ағылшындар үшін Шекспир, орыстар үшін Пушкин қаншалықты маңызды болса, қазақ халқы үшін Мағжан Жұмабаев та соншалықты маңызды.

Казахский поэт, педагог, один из основателей новой казахской литературы **Мағжан Жұмабаев** (1893-1938 гг.)

Қазақ ақыны, педагог, жаңа қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі **Мағжан Жұмабаев** (1893-1938 жж.)

Литературовед **Алкей Марғұлан** (1904-1985 гг.) о казахском поэте **Мағжане Жұмабаеве**

Әдебиеттанушы **Әлкей Марғұлан** (1904-1985 жж.) **қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев туралы**

Казахский писатель **Спандияр Көбеев** (1878-1956 гг.)

Қазақ жазушысы **Спандияр Көбеев** (1878-1956 жж.)

Имре Кертесің «Тағдырсыз» («Без судьбы») (1975 ж.) романының бірінші басылымы

Первое издание романа **Имре Кертеса** «Без судьбы» (1975 г.)

Обладатель Нобелевской премии по литературе 2002 г. венгерский писатель **Имре Кертес** (1929-2016 гг.)

2002 ж. әдебиет бойынша Нобель сыйлығының иегері атанған венгр жазушысы **Имре Кертес** (1929-2016 жж.)

Орыс жазушысы, әдебиет бойынша Нобель сыйлығының лауреаты **Владимир Набоков** (1899-1977 жж.)

Русский писатель **Михаил Булгаков** (1891-1940 гг.)

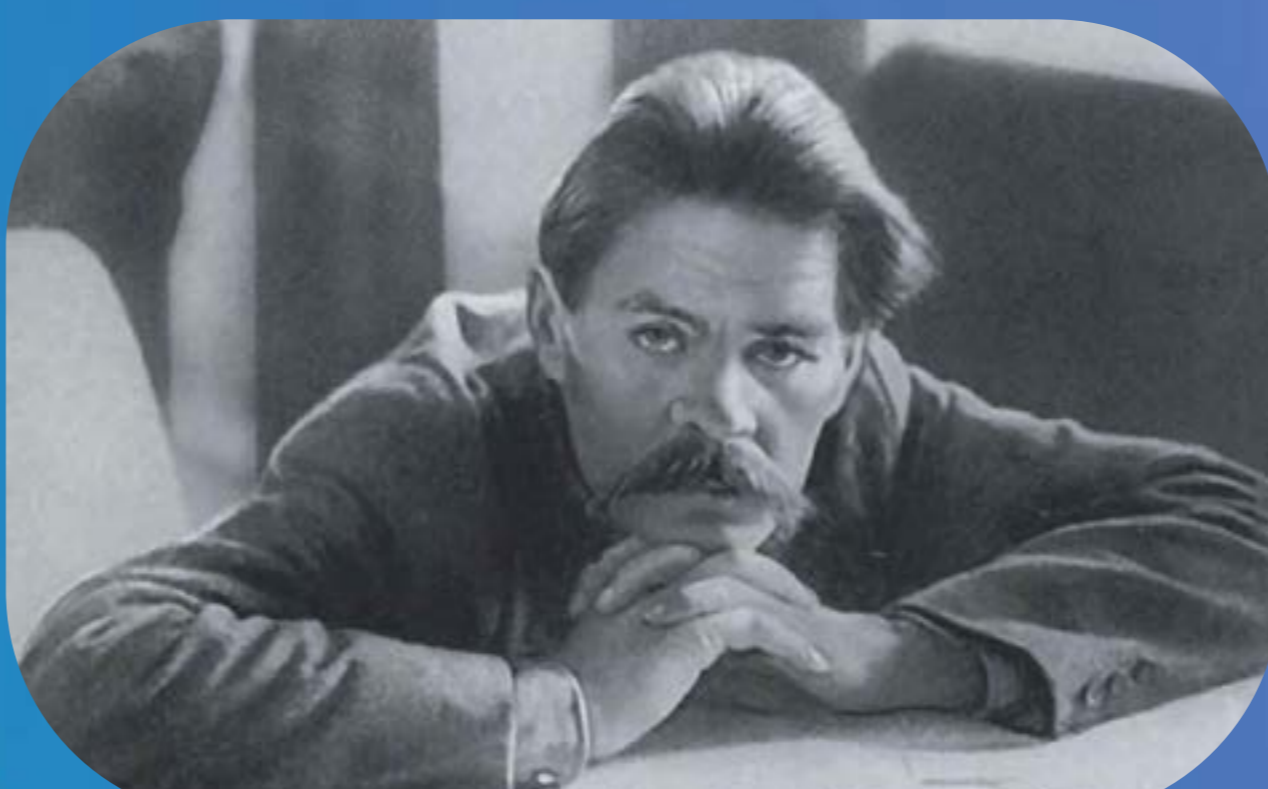
Орыс жазушысы **Михаил Булгаков** (1891-1940 жж.)

Русский писатель **Михаил Булгаков** (1891-1940 гг.)

Русский писатель **Леонид Андреев** (1871-1919 гг.)

Русский писатель **Максим Горький** (1868-1936 гг.)

Венгерский поэт и переводчик **Ференц Буда** (род. в 1936 г.)

Венгр ақыны және аудармашысы **Ференц Буда** (1936 ж. туылғ.)

Венгерский писатель, лауреат Международной Букеровской премии 2015 г. **Ласло Краснахоркаи** (род. в 1954 г.)

Венгр жазушысы, 2015 жылғы халықаралық Букер сыйлығының лауреаты **Ласло Краснахоркаи** (1954 ж. туылғ.)

Роман **Миклоша Месеи** «Смерть атлета» (1966 г.). Издание 2017 г.

Миклош Месеидің «Спортшының өлімі» («Смерть атлета») (1966 ж.) романы. 2017 ж. басылым

Обложка первого издания романа **Ласло Краснахоркаи** «Сатанинское танго» (1985 г.)

Ласло Краснахоркаидың «Жан түршігерлік танго» («Сатанинское танго») (1985 ж.) романының бірінші басылымының мұқабасы

Венгерский поэт, писатель **Янош Терей** (1970-2019 гг.)

Венгр ақыны, жазушы **Янош Терей** (1970-2019 жж.)

Казахская литература XX века шла рука об руку с русской литературой, но национальный характер, уникальность и красота казахского литературного языка требовали рождения национальных авторов. Выдающимся казахским поэтом, публицистом является **Мағжан Жұмабаев** (1893-1938 гг.). Ярким представителем новой казахской литературы стал **Спандияр Көбеев** (1878-1956 гг.). Его роман «Қалым», изданный в 1913 году, стал значительным событием в истории национальной литературы.

Исключительной музыкальностью и гармонией отличаются произведения выдающегося народного поэта-ақына **Джамбула Джабаева** (1846-1945 гг.). Звездой казахской литературы, чьи книги известны во всем мире, является поэт, писатель, литературовед **Олжас Сүлейменов**.

Современная литература Казахстана объединяет несколько культур и традиций. Одним из ярких современных поэтов Казахстана является **Улыбек Есдаулет**. Наиболее значимые молодые авторы: **Илья Одегов**, **Карина Сарсенова**, **Айгерим Тажи**, **Аян Құдайқұлова**, **Ильмаз Нұрғалиев**. Их произведения составляют большой мир, в котором сокровища Европы и Азии, многовековая литературная традиция и попытка отыскать ответы на актуальные вопросы сегодняшнего дня.

XX ғасырдағы қазақ әдебиеті орыс әдебиетімен қатар жүрсе де, қазақ әдеби тілінің ұлттық сипаты, өзгешелігі, көркемдігі ұлттық авторлардың дүниеге келуін талап етті. Сол тұрғыдағы қазақтың көрнекті ақыны, публицисті — **Мағжан Жұмабаев** (1893-1938 жж.) болса, жаңа қазақ әдебиетінің жарқын өкілі — **Спандияр Көбеев** (1878-1956 жж.) болды. Оның 1913 жылы жарық көрген «Қалым» романы ұлттық әдебиет тарихындағы елеулі оқиғаға айналды. Көрнекті халық ақыны **Жамбыл Жабаевтың** (1846-1945 жж.) шығармалары ерекше музыкалық және үйлесімділікпен ерекшеленеді. Кітаптары бүкіл әлемге танылған қазақ әдебиетінің жұлдызы — ақын, жазушы, әдебиеттанушы **Олжас Сүлейменов** болып табылады.

Қазақстанның қазіргі әдебиеті бірнеше мәдениеттер мен дәстүрлерді біріктіреді. Қазақстанның жарқын заманауи ақындарының бірі — **Ұлыбек Есдаулет**. Оры бөлек жас авторлардың арасында: **Илья Одегов**, **Карина Сарсенова**, **Айгерим Тәжи**, **Аян Құдайқұлова**, **Ильмаз Нұрғалиев** бар. Олардың шығармаларында Еуропа мен Азияны, ғасырлар бойғы әдеби дәстүрді және бүгінгі күннің өзекті сұрақтарына жауап табуға деген талпынысты қамтитын үлкен әлем жатыр.

Памятник казахскому поэту **Джамбулу Джабаеву** (1846-1945 гг.) в Алматы

Алматыдағы Қазақ ақыны **Жамбыл Жабаевқа** (1846-1945 жж.) арналған ескерткіш

Казахский поэт, общественный деятель **Олжас Сүлейменов** (род. в 1936 г.)

Қазақ ақыны, қоғам қайраткері **Олжас Сүлейменов** (1936 ж. туылғ.)

Казахский поэт **Улыбек Есдаулет** (род. в 1954 г.)

Қазақ ақыны **Улыбек Есдаулет** (1954 ж. туылғ.)

О СИЛЕ МУЗЫКИ

Музыканың құдіреті жайлы

Русский писатель Лев Толстой (1828-1910 гг.)

Русский писатель **Лев Толстой** считал музыку самым магическим из искусств: «Музыка заставляет меня забыть себя, мое истинное положение, она переносит меня в какое-то другое, не свое положение, мне под влиянием музыки кажется, что я чувствую то, что я собственно не чувствую, что я понимаю то, чего я не понимаю, что могу то, чего не могу». Венгерская, казахская, русская музыка — подлинное культурное достояние человечества.

Орыс жазушысы **Лев Толстой** музыканы көркемөнердің ішіндегі ең сиқырлысы деп білген: «Музыка өзімді және өзімнің шынайы күйімді ұмытуға мәжбүр етеді, ол мені басқа бір өзімдікінен өзге күйге жетелейді, музыканың әсерінен мүлдем сезіне алмайтынды сезінетіндеймін, түсіне алмайтынды түсінетіндеймін, өзім жасай алмайтынды жасай алатындаймын». Венгр, қазақ, орыс музыкасы — адамзаттың нағыз мәдени мұрасы.

Русский композитор Пётр Чайковский (1840-1893 гг.)

Орыс композиторы **Петр Чайковский (1840-1893 жж.)**

Музыка есть сокровищница, в которую всякая национальность вносит своё, на общую пользу.

Музыка — әр ұлттың ортақ игілік үшін өз үлесін қосатын сарқылмас қазынасы.

Золотой Петушок. Песенница из лирич. к. с. по мотивам оперы С.И.Щедрина.

Русский композитор Дмитрий Шостакович (1906-1975 гг.)

Орыс композиторы Дмитрий Шостакович (1906-1975 жж.)

Русский композитор Родион Щедрин (род. в 1932 г.)

Орыс композиторы Родион Щедрин (1932 ж. туылғ.)

Венгерский композитор Ференц Лист (1811-1886 гг.)

Венгр композиторы Ференц Лист (1811-1886 жж.)

Программа концерта в Шопроне 3 августа 1846 г. и серебряная дирижерская палочка, подаренная Ференцу Листу

1846 жылы 3 тамызда Шопрондағы концерт бағдарламасы және Ференц Листке сыйға тартылған күміс дирижер тақшасы

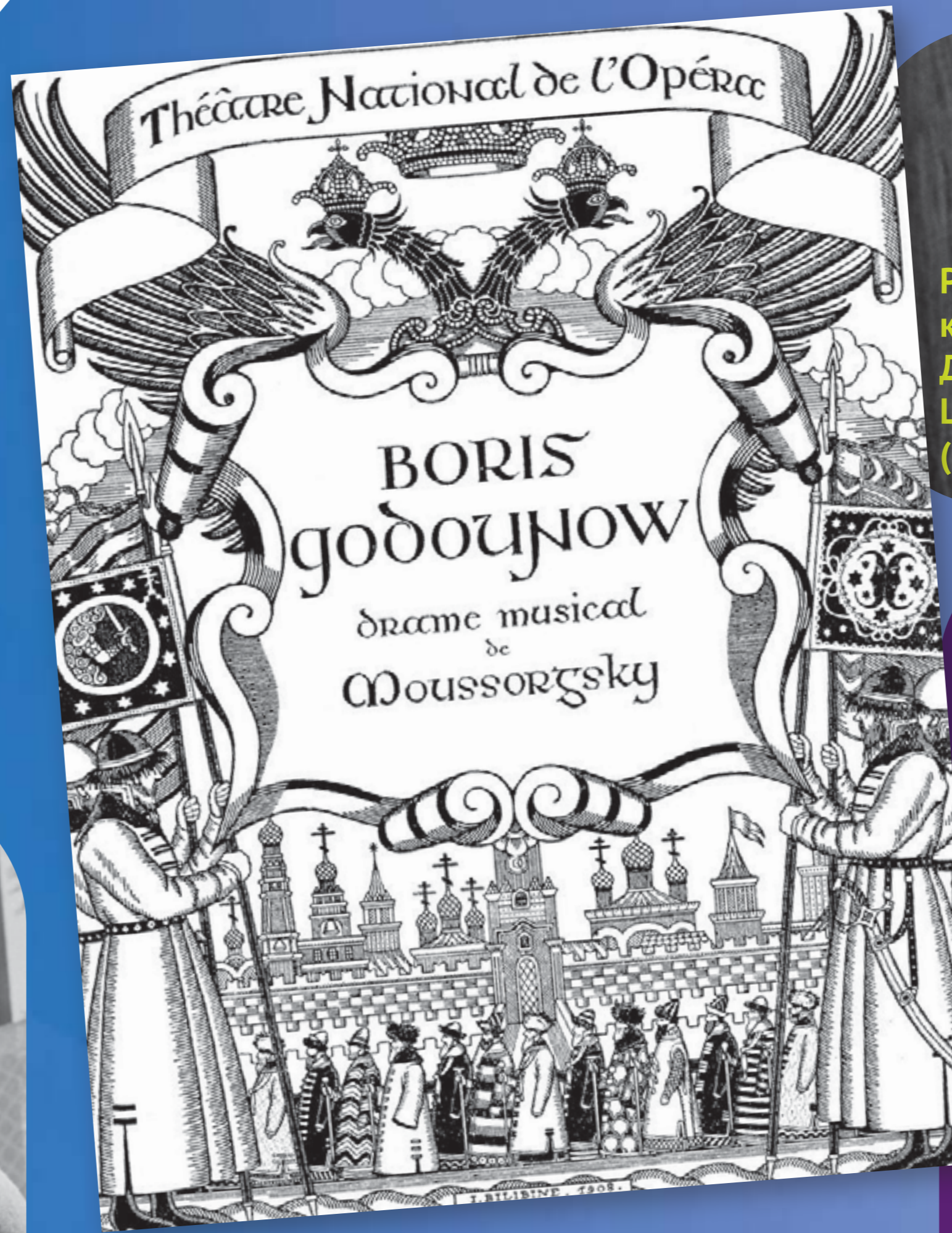
Венгерский композитор Ференц Эркель (1810-1893 гг.)

Венгр композиторы Ференц Эркель (1810-1893 жж.)

Венгерский композитор Золтан Кодай (1882-1967 гг.)

Венгр композиторы Золтан Кодай (1882-1967 жж.)

Обложка программки оперы Модеста Мусоргского «Борис Годунов» работы художника Ивана Билибина (1908 г.)

Суретші Иван Билибиннің (1908 ж.) Модест Мусоргскийдің «Борис Годунов» операсы бағдарламасына жасаған мұқабасы

Русская композиторская школа является одной из лучших в мире. **Петр Чайковский, Михаил Глинка, Сергей Рахманинов, Дмитрий Шостакович, Сергей Прокофьев, Николай Римский-Корсаков, Модест Мусоргский, Александр Скрябин, Игорь Стравинский, Сергей Танеев, Родион Щедрин** — гордость мировой музыкальной культуры. Оперы «Борис Годунов», «Пиковая дама», «Золотой петушок», «Иоланта», «Снегурочка», «Евгений Онегин» ставятся в Большом театре и в театре Ла Скала, в Мариинском театре и в Опера Гарнье, в Метрополитен-опера и в Венгерском государственном оперном театре.

Орыс композиторлық мектебі әлемдегі ең үздіктердің бірі. **Петр Чайковский, Михаил Глинка, Сергей Рахманинов, Дмитрий Шостакович, Сергей Прокофьев, Николай Римский-Корсаков, Модест Мусоргский, Александр Скрябин, Игорь Стравинский, Сергей Танеев, Родион Щедрин** — әлемдік музыка мәдениетінің мақтаныштары. «Борис Годунов», «Қарғаның мәткесі» («Пиковая дама»), «Алтын әтеш» («Золотой петушок»), «Иоланта», «Ақшақар» («Снегурочка»), «Евгений Онегин» опералары Үлкен театр, Ла Скала және Мариинский театры, Опера Гарнье, Метрополитен-опера, Венгр мемлекеттік опера театры залдарында қойылып келеді.

Русский композитор Сергей Рахманинов (1873-1943 гг.)

Орыс композиторы Сергей Рахманинов (1873-1943 жж.)

Венгерский композитор Дьёрдь Лигети (1923-2006 гг.)

Венгр композиторы Дьёрдь Лигети (1923-2006 жж.)

Венгерские композиторы: **Ференц Эркель** (основоположник венгерской национальной оперы), **Ференц Лист** (ярчайший представитель музыкального романтизма, основоположник Веймарской музыкальной школы), **Имре Кальман** (автор выдающихся оперетт «Сильва», «Баядера», «Принцесса цирка», «Фиалка Монмартра»), **Бела Барток** (один из наиболее глубоких и влиятельных новаторов XX века, работал во всех музыкальных жанрах), **Золтан Кодай** (собирает венгерских народных песен, автор произведений, по мотивам народной музыки «Янош Хари», «Танцы из Галанты», «Psalmus Hungaricus», выдающийся музыкальный педагог), **Дьёрдь Лигети** (выдающийся экспериментатор в электронной музыке и сонорике, и при этом воскресил лучшие традиции музыкального романтизма во второй половине XX века).

Венгр композиторлары: Ференц Эркель (Венгрия ұлттық операсының негізін қалаушы), Ференц Лист (музыкалық романтизмнің ең жарқын өкілі, аты аңызға айналған Веймар музыкалық мектебінің негізін қалаушы), Имре Кальман («Сильва», «Баядера», «Цирк ханшайымы» («Принцесса цирка»), «Монмартрдың күлгіні» («Фиалка Монмартра») атты көрнекті оперетталардың авторы), Бела Барток (барлық музыкалық жанрларда жұмыс жасаған XX ғасырдың ең терең және ықпалды жаңашылдарының бірі), Золтан Кодай (венгр халық әндерін жинаушы, көрнекті музыка мұғалімі, халық музыкасы негізіндегі «Янош Хари», «Галантадан шыққан билер», «Psalmus Hungaricus» атты шығармалардың авторы), Дьёрдь Лигети (электронды музыка мен сонорикадағы көрнекті экспериментатор, сонымен қатар XX ғасырдың екінші жартысындағы музыкалық романтизмнің ең тамаша дәстүрлерін қайта жандандырушы).

Венгерский композитор Бела Барток (1881-1945 гг.)

Венгр композиторы Бела Барток (1881-1945 жж.)

«Айттыс» — казахский национальный песенный конкурс. Картина художника Нурлана Абишева

Айттыс — қазақтың ұлттық ән байқауы. Суретші Нурлан Әбішев

Домбыра — қазақтың ұлттық аспабы

Домбра — казахский национальный инструмент

Композитор-күйші, один из ярких представителей западноказахстанского домбрового искусства **Даулеткерей Шығайұлы (1820-1893 гг.)**

Күйші-композитор, Батыс Қазақстан домбыра өнерінің көрнекті өкілдерінің бірі **Даулеткерей Шығайұлы (1820-1893 жж.)**

Народный композитор-күйші, домбрист **Таттимбет Казангапулы (1815-1862 гг.)**

Халық күйші-композиторы, домбырашы **Таттимбет Казангапулы (1815-1862 жж.)**

Обложка виниловой пластинки оперетты «Фиалка Монмартра» (1952 г.) Имре Кальмана

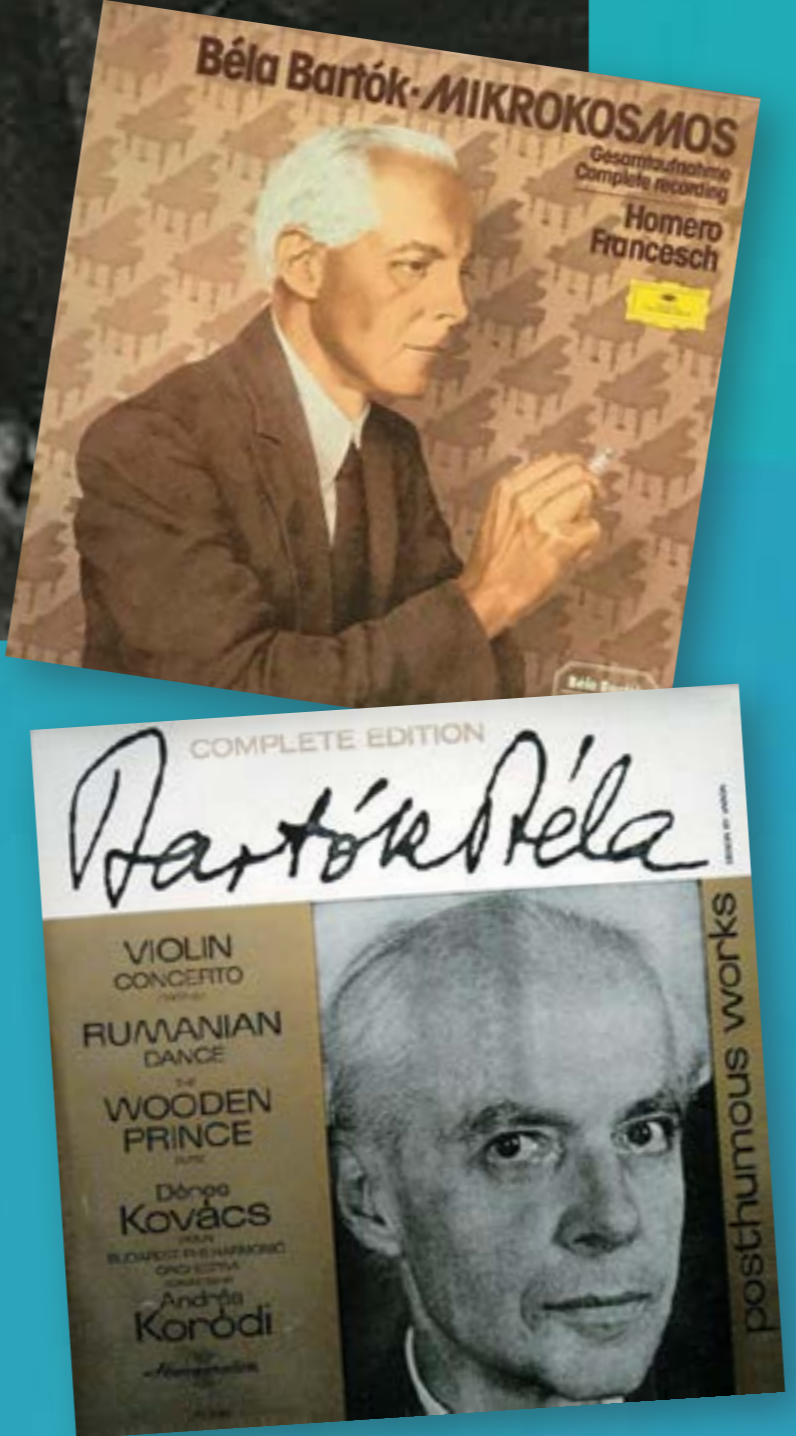
Венгерский композитор Имре Кальман (1882-1953 гг.)

Венгр композиторы Имре Кальман (1882-1953 жж.)

Афиша мировой премьеры оперетты «Принцесса цирка» (1926 г.) Имре Кальмана в Театре Ан дер Вин (Вена, Австрия)

Ан дер Вин театрындағы (Вена, Австрия) Имре Кальманның «Цирк ханшайымы» («Принцесса цирка») (1926 ж.) опереттасының әлемдік тусәуксерінің афишасы

Коркыт — турецкий поэт-песенник и композитор X в.

Коркыт — X в. түркі халықтарының жыршы-ақыны, композиторы

Истоки казахской классической музыки лежат в древней традиции акынов, авторов кюев (песль для домбры): **Коркыт, Курмангазы Сағырбайұлы, Даулеткерей, Таттимбет, Жауа Муса, Ықылас Дуkenov**. Основоположником профессионального музыкального искусства в Казахстане по праву можно назвать **Ахмета Жубанова**. Он автор первых казахских опер («Абай», «Төлеген Тохтаров»). Уникальным даром к соединению литературы, кино и театрального искусства обладал **Нургиса Тлендиев**, написавший оперу «Алтын таулар» («Золотые горы»), балеты «Ортеке» и «Достык жолымен» («Дорогой дружище»), кантату «Мой Казахстан», увертюры, оркестровые поэмы, юки, романсы, популярные песни, музыку к десяткам спектаклей и кинофильмам.

Қазақтың классикалық музыкасының бастауы **Қоркыт, Курмангазы Сағырбайұлы, Даулеткерей, Таттимбет, Жауа Муса, Ықылас Дукенулы** сынды ақындар мен күй авторларының көне дәстүрінде жатыр. Қазақстанда кәсіби музыкалық өнердің негізін салушы **Ахмет Жубанов** деп айтуға болады. Ол алғашқы қазақ операларының («Абай», «Төлеген Тохтаров») авторы. «Алтын таулар» операсын, «Ортеке» және «Достык жолымен» балеттерін, «Меңің Қазақстаным» кантатасын, увертюраларды, оркестрлік поэмаларды, күйлерді, романстарды, танымал әндерді, ондаған спектакльдер мен кинофильмдерге музыка жазған **Нургиса Тлендиевтің** әдебиет, кино және театр өнерін біріктіруге ерекше қабілеті болды.

Қазақ композиторы **Нургиса Тлендиев (1925-1998 гг.)**

Қазақ композиторы **Нургиса Тлендиев (1925-1998 жж.)**

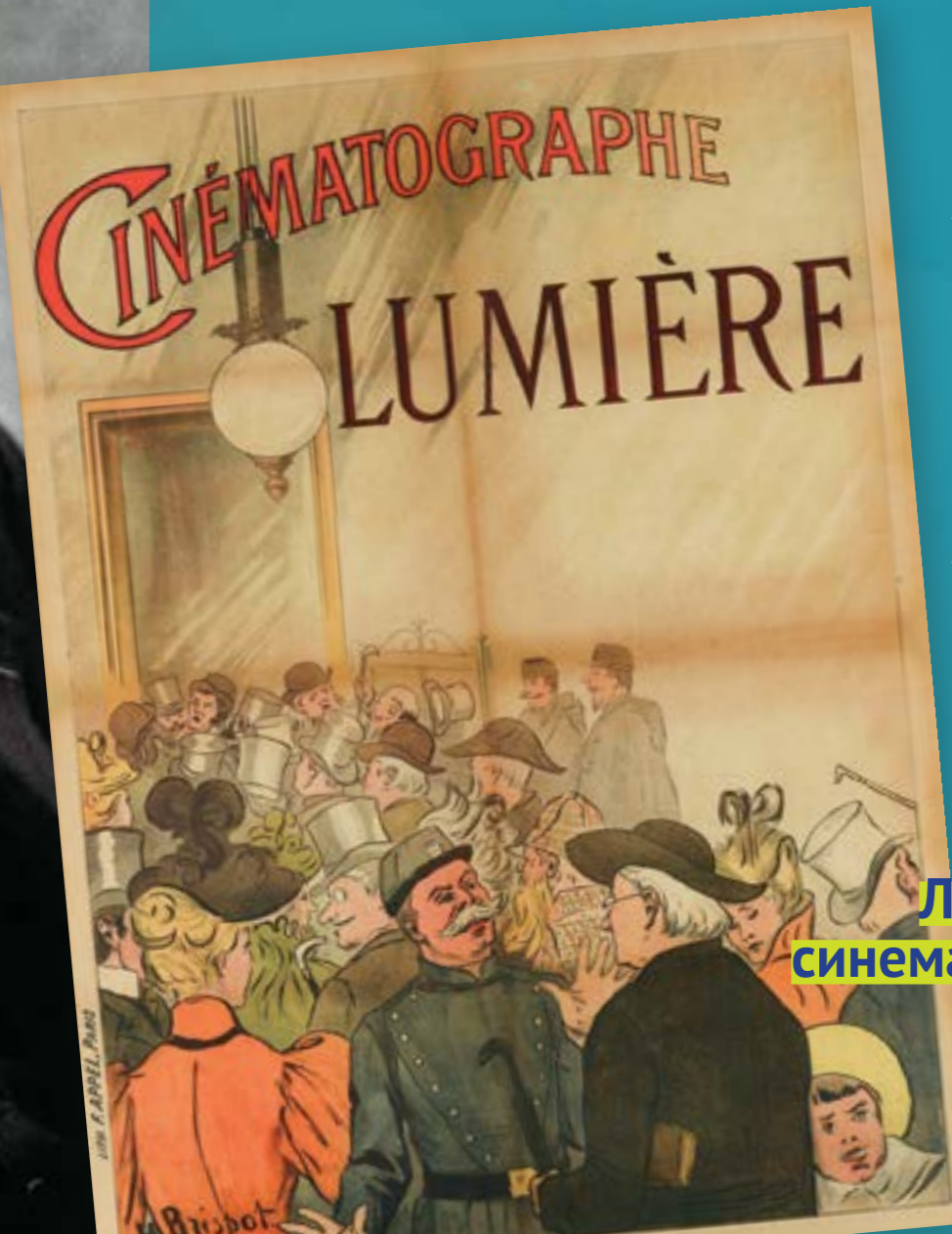
Искусство кино

Кино өнері

Основатели кинематографа братья Огюст (1862-1954 гг.) и Луи (1864-1948 гг.) Люмьеры

Кино құрылтайшылары ағайындары Огюст (1862-1954 жж.) және Луи (1864-1948 жж.) Люмьерлер

Афиша синематографа братьев Люмьер (1896 г.) художника Анри Бриспо

Суретші Анри Бриспомен орындалған ағайындары Люмьерлердің синематографының афишасы (1896 ж.)

Культура — есть память человечества о самом себе!

Мәдениет — бұл адамзаттың өзі жайында естелігі!

Культура — процесс преодоления трудностей на пути к свету!

Мәдениет — жарыққа жету жолындағы қиындықтарды жеңу процесі!

Культура — это познание совершенства в объединении народов и их лучших мечт!

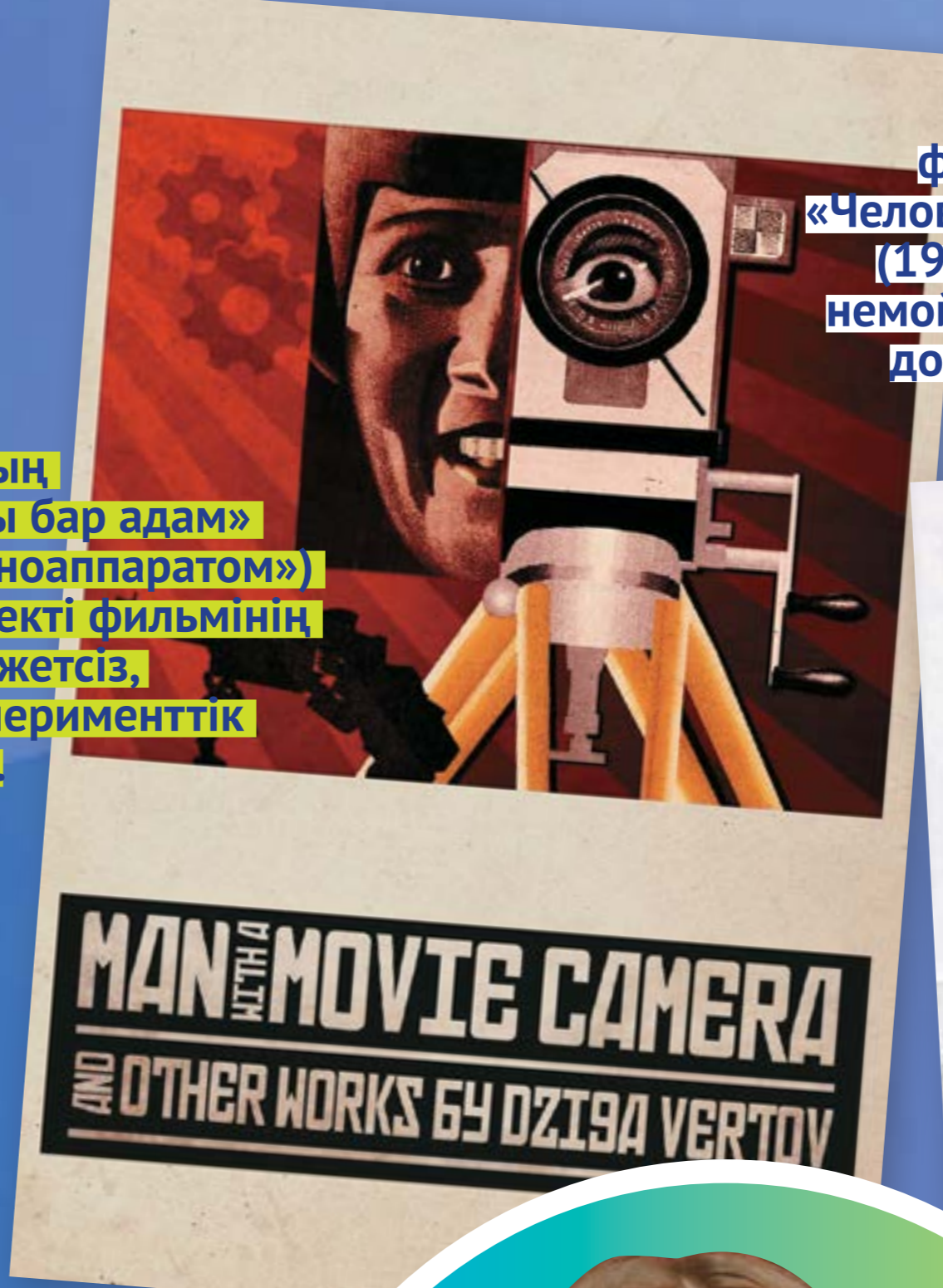
Мәдениет — бұл халықтар мен олардың көкейкесті армандарын біріктірудегі кемелдікті тану!

Советский кинорежиссёр Дзига Вертов (1895-1954 гг.)

Кенестік режиссер Дзига Вертов (1895-1954 жж.)

Дзига Вертовтың «Киноаппараты бар адам» («Человек с киноаппаратом») (1929 ж.) көрнекті фильмінің афишасы — сюжетсіз, дыбыссыз эксперименттік деректі фильм.

Афиша выдающегося фильма Дзиги Вертова «Человек с киноаппаратом» (1929 г.) — бессюжетный немой экспериментальный документальный фильм

Советский режиссёр театра и кино Сергей Эйзенштейн (1898-1948 гг.)

Кенестік театр және кино режиссері Сергей Эйзенштейн (1898-1948 жж.)

Афиша фильма «Оборона Севастополя» (1911 г.) Режиссёры Василий Гончаров, Александр Ханжонков («Севастополь корганысы») («Оборона Севастополя») (1911 ж.) фильмінің афишасы Режиссерлері: Василий Гончаров, Александр Ханжонков

Кенес режиссері Михаил Калатозовтың «Тырналар ұшып барады» («Летят журавли») (1957 ж.) фильмінің афишасы

Афиша фильма советского режиссёра Михаилла Калатозова «Летят журавли» (1957 г.)

Будапешттегі Corinthia қонақ үйі. 1896 жылы Grand Hotel ашылған. 1896 жылдың 10 мамырында өткен Венгриядағы алғашқы қоғамдық фильм көрсетілімінің орны.

«Вчера я был в царстве тейней. Как странно там быть, если бы вы знали. Там звуков нет и нет красок. Там всё — земля, деревья, люди, вода, воздух — окрашены в серый однотонный цвет... Я видел синематограф Люмьера — движущиеся фотографии. Впечатление, произведённое ими, настолько необычайно, что оригинально и сложно, что едва ли мне удастся передать его со всеми нюансами», — писал Максим Горький о своих впечатлениях от чёрно-белой короткометражки братьев Люмьер.

«Кеше мен көлеңкелер патшалығында болдым. Онда болу қаншалықты оғаш екенін білсеңіздер ғой. Онда дыбыстар да жоқ, бояулар да жоқ. Ол жақта жер, ағаштар, адамдар, су, ауа — бәрі де бірыңғай сұр түске боялған... Мен Люмьердің синематографын — қозғалатын суреттерін көрдім. Олардан алған әсерім соншалықты ерекше, өзгеше әрі күрделі, оны барлық нюанстарымен жеткізе алмайтын сияқтымын», — деп Максим Горький ағайындары Люмьерлердің ақ-қара түсті қысқа метражды фильмнен алған әсерін сипаттайды.

Братья Арнольд (1862-1925 гг.) и Жигмонд (1864-1937 гг.) Шиклаи, открывшие первый венгерский кинотеатр «Иконограф»

Венгрияның алғашқы «Иконограф» кинотеатрын ашқан ағайындар Арнольд (1862-1925 жж.) пен Жигмонд (1864-1937 жж.) Шиклаилар

Кино соединяет в себе литературу, архитектуру, живопись, музыку, театр. В кинокартине запечатлена Вселенная, весь мир, как на ладони. История венгерского кино начинается в 1896 году, когда состоялся первый показ фильмов братьев Люмьер в кафе отеля Royal в Будапеште. В июне 1896 года Арнольд и Жигмонд Шиклаи открыли первый венгерский кинотеатр. К 1911 году в Будапеште успешно работали свыше 100 кинотеатров. В 1908 году началось кинопроизводство — была создана первая венгерская кинокомпания Projectograph. Среди успешных венгерских кинокартин первой половины XX века можно отметить «Жизнь бродячих цыган», «Пьяный велосипедист», «Происшествие в Будапеште», «Синий идол», «Карусель», «Весна в Будапеште» «Лакей

Ипполит», «Господин учитель Ганнибал», «Лилиомфи» и другие. Развитие венгерского кино начинается в 1960-е годы с приходом режиссёров, создавших новый киноязык (Миклош Янчо, Иштван Сабо, Андраш Ковач). Шедевр «Новый вольф» — фильм «без надежды» (1965 г.) режиссёра Миклоша Янчо (свыше миллиона зрителей посетили в кинотеатрах Венгрии эту картину). Отметим также культовые кинокомедии Мартона Келети «Младший сержант и другие» (1965 г.) и Петера Бачо «Свидетель» (1969 г.). Наиболее значимым венгерским режиссёром сегодня является Ильдиико Эньеди, чьи фильмы получили признание на крупнейших мировых кинофестивалях (главный приз Берлинского кинофестиваля, награда ФИПРЕССИ).

Кино әдебиетті, сәулет өнерін, көркем суретті, музыканы және театрды біріктіреді. Кинокартинада біздің ғаламымыз, бүкіл әлем алақандағыдай көрінеді. Венгр киносының тарихы 1896 жылы Будапешттегі «Royal» қонақ үйінің кафеһінде ағайындары Люмьерлердің алғашқы фильм көрсетілімінен басталады. 1896 жылдың шілдесінде Арнольд және Жигмонд Шиклаилар алғашқы венгр кинотеатрын ашты. 1911 жылға қарай Будапеште 100-ден астам кинотеатр сәтті жұмыс істеді. Киноөндірісі 1908 жылы алғашқы венгр кинокомпаниясының құрылуымен басталды. XX ғасырдың бірінші жартысындағы венгр кинокартиналарының ішіндегі сәттілері деп «Қаңғыған сығандардың өмірі», «Мас велосабаданоз», «Будапешттегі оқиға», «Көк пұт», «Әткеншек», «Будапешттегі

көктем», «Лакей Ипполит», «Мұғалім мырза Ганнибал», «Лилиомфи» фильмдерін атауға болады. Венгрия киносының гүлденуі 1960 жылдары жаңа кино тілін жасаған режиссерлердің (Миклош Янчо, Иштван Сабо, Андраш Ковач) келуімен басталады. «Жаңа толқынның» шедевр — режиссер Миклош Янчоның «Үмітсіз» («Без надежды») (1965) фильмі (бұл картинаны Венгрияның кинотеатрларында миллионнан астам көрермен тамашалады). Сондай-ақ, Мартон Келетидің «Кіші сержант және басқалары» (1965) мен Питер Бачоның «Күзгер» (1969) культтік комедияларын да атап өтуге болады. Бүгінгі таңдағы ең көрнекті венгр режиссері Ильдиико Эньеди болып табылады, оның фильмдері әлемдегі ең ірі кинофестивальдарда мойындалған (Берлин кинофестивалінің бас жүлдесіне, ФИПРЕССИ сыйлығына ие).

Кинокомпания Projectograph — основана 2 сентября 1908 г.

Афиша венгерского фильма «Карусель» (1955 г.) Режиссёр Золтан Фабри

«Әткеншек» («Карусель») (1955 ж.) атты венгр фильмінің афишасы Режиссер Золтан Фабри

Первый венгерский звуковой фильм «Синий идол» (1931 г.) Режиссёр Лайош Лазар

«Бірінші венгр дыбыстық фильмі «Көк пұт» («Синий идол») (1931) Режиссер Лайош Лазар»

Венгерский кинорежиссёр Миклош Янчо (1921-2014 гг.)

«Без надежды» (1965 г.) — первая работа Миклоша Янчо, получившая международное признание «Үмітсіз» (1965) — Миклош Янчоның халықаралық мойындауға ие болған алғашқы жұмысы

Драма Иштвана Сабо «Меписто» (1981 г.). В 1982 г. кинолента получила премию Оскар за лучший иноязычный фильм

Иштван Сабоның «Меписто» драмасы (1981 ж.). 1982 жылы кинотаспа шет тіліндегі үздік фильм үшін Оскар сыйлығын жеңіп алды

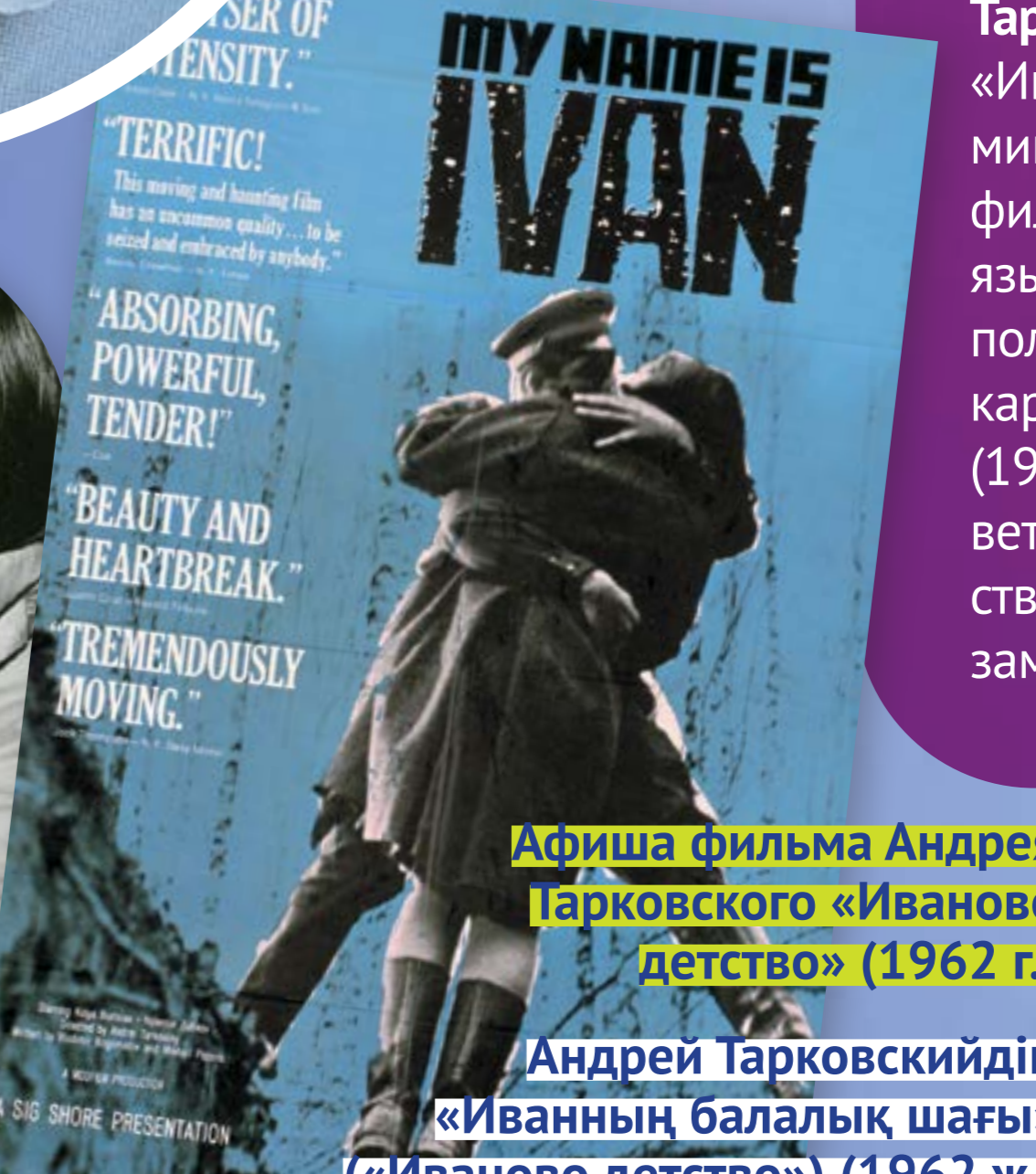
Венгерский кинорежиссёр Иштван Сабо (род. в 1938 г.)

Венгр кинорежиссері Иштван Сабо (1938 ж. туылғ.)

Советский кинорежиссёр Андрей Тарковский (1932-1986 гг.)

Кенес кинорежиссері Андрей Тарковский (1932-1986 жж.)

Афиша фильма Андрея Тарковского «Иваново детство» (1962 г.) Андрей Тарковскийдің «Иванның балалық шағы» фильмінің афишасы

Первый киносеанс на территории Казахстана состоялся 22 июня 1910 года в городе Верный (ныне Алматы). В 1938 году на «Ленфильме» был снят фильм «Амангелды», который считается первым казахским художественным фильмом. 15 ноября 1941 года Алма-Атинская киностудия слилась с эвакуированными в Казахстан киностудиями «Мосфильм» и «Ленфильм» в Центральную Объединенную киностудию. В Алма-Ате были сняты, в частности, обе серии фильма «Иван Грозный» Сергея Эйзенштейна, «Свинарка и пастух» Ивана Пырьева. В 1960 году Алма-Атинская киностудия была переименована в «Казахфильм», именно на этой киностудии свои выдающиеся фильмы снял Шакен Айманов («Земля отцов», «Ангел в тюбетейке», «Конец атамана»).

Қазақстан аумағындағы алғашқы киносеанс 1910 жылы 22 маусымда Верный қаласында (қазіргі Алматы) өтті. 1938 жылы «Ленфильмде» қазақтың алғашқы көркем фильмі болып саналатын «Амангелді» фильмі түсірілді. 1941 жылы 15 қарашада Алма-ата киностудиясы Қазақстанға эвакуацияланған «Мосфильм» және «Ленфильм» киностудияларымен бірігіп Орталық Біріккен киностудия қатарына енді. Алма-атада, атап айтқанда, Сергей Эйзенштейннің «Иван Грозный», Иван Пырьевтің «Шошқа бағушы айел және шопан» («Свинарка и пастух») фильмдерінің екі сериясы да түсірілген. 1960 жылы Алма-ата киностудиясы «Казахфильм» деп аталды, дал осы киностудияда Шакен Айманов өзінің көрнекті фильмдерін («Әкелер жері», «Тақиялы періште», «Атаманның ақыры») түсірді.

Логотип казахской киностудии «Казахфильм» имени Шакена Айманова

Шакен Айманов атындағы «Казахфильм» атты қазақ киностудиясының логотипі

«Ленфильм» киностудиясында кинорежиссер Моисей Левинмен түсірілген «Амангелді» (1938 ж.) атты тұңғыш қазақ дыбыстық фильмінен кадр

Кадр из первого казахского звукового фильма «Амангелды» (1938 г.), снятого на киностудии «Ленфильм» кинорежиссёром Моисеем Левиным

Казахский актёр, режиссёр театра и кино Шакен Айманов (1914-1970 гг.)

Афиша фильма Шакена Айманова «Земля отцов» (1966 г.)

Шакен Аймановтың «Әкелер жері» атты фильмінің афишасы (1966 ж.)

Шакен Аймановтың «Әкелер жері» атты фильмінің афишасы (1966 ж.)